

THE GENERAL JONAS ŽEMAITIS ACADEMY OF LITHUANIA
KAUNAS UNIVERSITY OF TECHNOLOGY
KLAIPEDA UNIVERSITY
VYTAUTAS MAGNUS UNIVERSITY

SOLVEIGA INOKAITYTĖ - ŠMAGARIENĖ

**ATTITUDES OF POLITICAL PARTIES TOWARDS EUROPEAN
INTEGRATION: AN ANALYSIS OF LITHUANIAN CASE IN
1992 - 2016**

Summary of doctoral dissertation
Social sciences, political sciences (02S)

Kaunas, 2018

Doctoral dissertation was prepared at Kaunas University of Technology, Faculty of Social Sciences, Arts and Humanities, Institute of Public Policy and Administration during the period of 2012-2017. The studies were supported by the Research Council of Lithuania.

Scientific Supervisor:

Prof. Dr. Algis KRUPAVIČIUS (Kaunas University of Technology and Vytautas Magnus University, Social Sciences, Political Sciences, 02S).

Editors:

Violeta Ignatavičiūtė
Vaida Nanartonytė

Dissertation Defence Board of Political Science Field:

Prof. Dr. Gediminas VITKUS (Vilnius University, Social Sciences, Political Sciences - 02S) – **chairman**;

Dr. Raimondas IBENSKAS (University of Southampton, United Kingdom, Social Sciences, Political Sciences - 02S);

Prof. Dr. Mindaugas JURKYNAS (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Political Sciences - 02S);

Prof. Dr. Vaidutis LAURĖNAS (Klaipeda University, Social Sciences, Political Sciences - 02S);

Prof. Dr. Saulius PIVORAS (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Political Sciences - 02S).

The official defence of the dissertation will be held at 10 a.m. on 7th March, 2018 at the public meeting of Dissertation Defence Board of Political Science Field in Rectorate Hall at Kaunas University of Technology.

Address: K. Donelaičio St. 73 – 402 44249 Kaunas, Lithuania.

Tel. no. (370) 37 300 042; fax. (370) 37 324 144; e - mail doktorantura@ktu.lt

Summary of doctoral dissertation was sent on 7th February, 2018.

The doctoral dissertation is available on the internet <http://ktu.edu> and at the libraries of Kaunas University of Technology (K. Donelaičio st. 20, Kaunas), Vytautas Magnus University (V. Putvinskio st. 23, Kaunas), The General Jonas Žemaitis Academy of Lithuania (Šilo st. 5A, Vilnius) and Klaipeda University (K. Donelaičio sq. 3, Klaipėda).

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO LIETUVOS KARO AKADEMIJA
KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

SOLVEIGA INOKAITYTĖ - ŠMAGARIENĖ

**POLITINIŲ PARTIJŲ POŽIŪRIAI Į EUROPOS INTEGRACIJĄ:
LIETUVOS ATVEJO ANALIZĖ 1992 – 2016 M.**

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, politikos mokslai (02S)

Kaunas, 2018

Mokslo daktaro disertacija rengta 2013–2017 metais Kauno technologijos universiteto Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultete, Viešosios politikos ir administravimo institute. Mokslinius tyrimus rėmė Lietuvos mokslo taryba.

Mokslinis vadovas:

Prof. dr. Algis KRUPAVIČIUS (Kauno technologijos universitetas ir Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai, 02S).

Anglų kalbos redaktorė:

Violeta Ignatavičiūtė

Lietuvių kalbos redaktorė:

Vaida Nanartonytė

Politikos mokslų krypties disertacijos gynimo taryba:

Prof. dr. Gediminas VITKUS (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai - 02S) – **pirmininkas**;

Dr. Raimondas IBENSKAS (Sautamptono universitetas, Jungtinė Karalystė, socialiniai mokslai, politikos mokslai - 02S);

Prof. dr. Mindaugas JURKYNAS (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai - 02S);

Prof. dr. Vaidutis LAURĖNAS (Klaipėdos universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai - 02S);

Prof. dr. Saulius PIVORAS (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai - 02S).

Disertacija bus ginama viešame politikos mokslų krypties disertacijos gynimo tarybos posėdyje 2018 m. kovo 7 d. 10.00 val. Kauno technologijos universiteto Rektorato salėje.

Adresas: K. Donelaičio g. 73 - 402, 44249 Kaunas, Lietuva.

Tel. (370) 37 300 042; faks. (370) 37 324 144; el. paštas doktorantūra@ktu.lt

Disertacijos santrauka išsiųsta 2018 m. vasario 7 d.

Su disertacija galima susipažinti internete (<http://ktu.edu>), Kauno technologijos universiteto (K. Donelaičio g. 20, Kaunas), Vytauto Didžiojo universiteto (V. Putvinskio g. 23, Kaunas), Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos (Šilo g. 5A, Vilnius) ir Klaipėdos universiteto (K. Donelaičio a. 3, Klaipėda) bibliotekose.

INTRODUCTION

Relevance of the study. Since the very beginning, European integration has been constructed with the efforts of the political elite. It is acknowledged that the European integration process is continued to be supported by the elite initiative (Cowles, Caporaso & Risse, 2001). Although European integration process shows the mutual interaction between society and politicians, the influence of the latter actors on the formation of European ideas is more pronounced than that of the citizens (Wessels, 1995). Therefore, the political visions and ideas of European national elites are inseparable from understanding the further dynamics of enlargement of the European Union (EU).

Lithuania's decision to join the EU is the step based on the consensus between political elite and general public. EU integration was often portrayed in the context of the idea of "returning to Europe" and was perceived as an opportunity to establish democratic norms and to ensure the functioning of a market economy. As nearly a decade has passed since joining the EU, this fundamental event raises the following questions: how the idea of European integration has evolved and changed in Lithuania? What the EU membership means now for Lithuanian politicians and society? These questions can only be answered by going deep into the activities of the Lithuanian political elite.

The relevance of the research is evidenced by the signs of crisis of the internal integration and enlargement of the EU. As a result, in Lithuania, as in other EU member states, political and academic debate on the goals and perspectives of further EU integration has been taking place for some time. If these challenges will be not solved, they can become serious obstacles for the further enlargement of the EU, and negative impact of the EU integration crisis on the Lithuanian domestic policy can increase significantly. Given the fact that the political elite is one of the key actors shaping the dynamics of European integration, it is necessary to pay more attention on the attitudes of national policy-makers towards the EU.

Though there was a political consensus on the benefits of EU membership for a long time in Lithuania, in recent years, the political debate about the negative impact of deeper EU integration on the state sovereignty and national identity become more intense. Public attitudes towards the EU are also ambiguous. Having viewed the EU's image more favorably than the rest of Europe for a long time, Lithuanians attitudes have become less positive in recent years (European Commission, 2016). In the future, when the EU structural assistance will be cut down, it is likely that even more critics of the Union will appear in Lithuania. Taking into account the fact that the EU and Lithuanian national agenda has been gradually changing, the political actors should formulate the idea of European integration in other way, as society has no longer been accepting the EU ideas as it did before.

The novelty of this paper is also reflected by the attempt to analyze the relatively little researched role of the new EU member states in European integration processes. Up to now, the European integration studies have tended to see Lithuania in the general context of European integration processes and most of the theoretical insights about political attitudes towards European integration process are based on empirical examples of the old EU member states. Rather than seeing Lithuania only as a passive participant in the European integration process, it is necessary to look at this process from the very perspective of Lithuania and the attitudes of its political actors.

Given this, the specific political elite segment – the political parties, was selected for analysis. According to Simon Hix, national parties are the key actors at national level elections, the European Parliament elections and referendums that link governments to parliaments and parliaments to voters (Hix, 2006). As author notes, “<...>” the parties provide a vital link between the national and EU arena and connect the EU institutions themselves” (Hix, 2006, p. 219). Therefore, in order to understand how the EU policy works, first, we must analyze how national parties compete and act in the EU political community (Hix, 2006).

The research is based on the analysis of the role of political parties in construction of European integration discourse in Lithuania over the period of two decades – since establishment of contractual relations between the EC Lithuania in 1992 until nowadays.¹

The literature review. The study of political parties’ positions on European integration has a long tradition of research. It has been most developed by the Manifesto Project (MARPOR) and Euromanifesto Study – European Election Studies (EES) (see for example: Alonso, Volkens, Cabeza, & Gómez, 2012; Braun, Hutter & Kerscher, 2015). However, the attitudes of national political parties on European integration issues have not been studied extensively so far in Lithuania. The closest to this dissertation is the study of researchers Irmina Matonytė and Vaidas Morkevičius “Elitų Europa: tapatybių ir interesų kaleidoskopas” (“The Europe of Elites: The Kaleidoscope of Identities and Interests”), which examines Lithuanian political elite’s attitudes towards European identity, threats to Europe and citizenship in EU (Matonytė & Morkevičius, 2013). The attitudes of Lithuanian political parties towards EU were also examined by Mažvydas Jastramskis (Jastramskis, 2014) and Ingrida Unikaitė-Jakuntavičienė, who analyzed the party-based euroscepticism in Lithuania (Unikaitė-

¹ On 11th of May, 1992, the EC and Lithuania signed the Agreement for Economic and Commercial Cooperation, which came into force on 1st of February, 1993. The declaration, formalizing the political relationships, regarding political dialogue between the EC and Lithuania, was also adopted. This agreement defined contractual relationships between the EC and Lithuania, and provided the legal basis for its integration in the Community.

Jakuntavičienė, 2014). However, most research of Lithuanian scholars has focused on the process of Lithuania's EU accession process and membership implications for state's social and economic policy (Maniokas, Vilpišauskas & Žeruolis, 2004; Maniokas, 2003; 2009; Vilpišauskas, 2001; 2009).

Given the fact that enlargement to the Central and Eastern European countries was unprecedented in the history of EU, most of the foreign researchers also focused on the EU enlargement process (Schimmelfennig, 2001; Schimmelfennig & Sedelmeier, 2004; 2005), the implementation of European integration reforms (Dimitrova, 2004) and their implications for the domestic policy of post-communist states (Schimmelfennig Leuffen, & Rittberger, 2013), or the EU functioning (Dehousse, Deloche-Gaudez & Duhamel 2006). The attitudes of Lithuanian parties towards European integration have been analyzed only in a few papers (Taggart & Szczerbiak, 2004; Lewis & Markowski, 2011).

Literature review demonstrates that most of the works close to this research, provide only contextual insights on the attitudes of Lithuanian parties towards European integration. This dissertation would be the first comprehensive attempt to analyze the attitudes of Lithuanian parties in formulating one of the main foreign policy goals since the restoration of independence of Lithuania – membership in EU. Therefore, this dissertation could significantly contribute to the existing research and fill the gap in the empirical knowledge on the post-communist countries integration in EU.

Seeking to reveal the problem of the attitudes of parties towards European integration, the following **research questions** are raised:

- What are the arguments and attitudes, used by Lithuanian parties to construct the discourse on European integration in Lithuania?
- What are the external and internal factors that shape the attitudes of Lithuanian parties towards the issue of European integration?
- What is the relationship between national identity and EU integration processes?
- How was the concept of the membership in EU and the overall idea of European integration itself changing among Lithuanian parties over two decades?
- What does EU mean for Lithuanian parties and how is the future of the Union seen now?

The object of the research: attitudes of Lithuanian parliamentary parties towards European integration during the period of 1992 – 2016.

The aim of the research: to explain how the attitudes of Lithuanian parties towards European integration were evolving, while analyzing their expression and changes in political discourse over the period of two decades.

The objectives of the research:

1. Following the theoretical assumptions of the parties' attitudes, to analyze the concept and content of party attitudes on European integration and to differentiate the factors that shape them;
2. To develop the methodology for research on the attitudes of parties; towards European integration;
3. To study the intensity and change of the topic of European integration in electoral programmes to Seimas of the Republic of Lithuania by using the quantitative content analysis;
4. Based on political discourse analysis, to analyze the prevailing discourse models of European integration in electoral programmes to Seimas of the Republic of Lithuania;
5. Taking into account the ideological, economic, cultural/ national and other variables, to identify the causal conditions of the attitudes of political parties towards European integration.

Defended statements:

1. The attitudes of Lithuanian parties towards European integration can be divided into three discourse models: pragmatic – national, federal Europe, and post-national union.
2. The electoral programmes of Lithuanian parties are dominated by the pragmatic – national discourse model, revealing the instrumental attitude towards EU membership.
3. The attitudes of Lithuanian parties towards European integration are shaped by six causal conditions: ideology, relationship with the government (ruling/opposition party), the number of votes during election, time of the party's establishment, the features of the national and European context:
 - The attitudes of parties towards European integration are justified by ideological dimension of left-right: the parties, which are left, social democratic, liberal, Christian democratic or regionalist, tend to support the European political integration more than the extreme left, communist, agrarian, conservative or extreme right parties;
 - The attitudes of parties towards European integration are shaped by the national location factors: the most important factor, shaping the attitudes of parties towards European political integration, is Russia's military threat to the national security, which is highly perceived by the national political elite² because of

² Following the research, carried out by Lithuanian scholars, Russia's intervention in the European affairs is considered as high or quite high threat to Lithuanian elite: only 2–3 percent of those surveyed do not consider Russia's intervention in the European affairs as threat, however, 40–25 percent perceive it as great threat. Furthermore, Russia is also

8

occupation by the Soviet Union and characteristics of geopolitical position of the country;

- The attitudes of parties towards European political integration are also formed by the time of their establishment – the parties with long term history are more supportive for the deepening of EU integration;

- As in case of political integration, ideological differences between parties shape their attitudes towards European economic integration: the parties, which are extreme left, socialist, agrarian, liberal or extreme right, have more critical attitudes towards European economic integration than the parties with left, conservative, Christian democratic or regionalist ideology.

- Meanwhile, the most important contextual circumstances, shaping the attitudes of parties towards European economic integration are the economic conditions of the country and the economic benefits of the process of European integration. Accordingly, high unemployment rate in the country can lead to more critical attitudes of parties towards European economic integration by the parties. The EU decisions in the field of economic integration and (or) in relationships with Lithuania, which are not favorable for Lithuania, can also lead to Eurosceptic attitudes towards EU economic integration;

- The attitudes of parties on both political and economic integration of Europe are shaped by their relative power and position in the party system.

Research methods:

1. Quantitative content analysis;
2. Political discourse analysis;
3. Qualitative comparative analysis.

Research sources:

Primary sources:

- Lithuanian party programmes, other official documents.

Secondary sources:

- Scientific literature;
- Media material;
- Data of sociological research.

Theoretical framework. Theoretical framework of the dissertation is based on social constructivism. Unlike other European integration theories, social constructivism focuses on attitudes and identity construction processes, their changes and political preferences in the political processes. According to Thomas Christiansen, Knud E. Jorgensen and Antje Wiener (1999), “<...> the

perceived as a potential threat to European security – primarily from a military perspective, as well as due to energy and economy (Matonytė & Morkevičius, 2009).

constructivist project explicitly raises questions about social ontologies, directing research at the origin and reconstruction of identities, the impact of rules and norms, the role of language and of political discourses.” (p. 538). Following this theory, European integration is not an objective and self-existing phenomenon. It is a discursive construct that varies in time and contexts, the content of which depends on the surrounding circumstances and unique characteristics of policy actors. Taking the middle ground position between positivist and post-positivist theories, social constructivism recognizes the importance of both rational factors and non-material incentives for political behavior. Thus, a complex and comprehensive picture of formation of political attitudes and the environment, surrounding them, is revealed. This paper complements the social constructivism by the theoretical assumptions of political cleavages theory, strategic competition model, and national location perspective. The mixture of different theoretical perspectives and their variables allows to carry out a comprehensive research on the parties’ positions towards European integration and to assess the conditions of the formation of political attitudes in as broad as possible way.

Methodology of the research. The dissertation analyzes the attitudes of the relevant parties, i.e. “<...> parties that have either governmental relevance in the coalition - forming arena, or parties that have competitive relevance in the oppositional arena” (Sartori, 2005, p. 108). Taking this into account, the research counts all the parties that won the elections in multi-mandate constituencies in the period of 1992–2016 (see Table 1).

Table 1. Political parties’/parties’ coalitions in the Parliament of the Republic of Lithuania – Seimas, 1992-2016

Election Year	Political Party
1992	Lithuanian Christian Democrats_LKD; Democratic Labour Party of Lithuania_LDDP; Lithuanian Reform Movement_LPS; Lithuanian Social Democratic Party and Moderate Christian Democrats Union_LSDP-NKD;
1996	Homeland Union_TS; Lithuanian Social Democraric Party; Lithuanian Centre Union_LTCS;
2000	New Union(Social Liberals)_NS; Homeland Union_TS; Liberal Union of Lithuania_LLS; Algirdas Brazauskas Social Democratic Coalition;
2004	Homeland Union_TS;Labour Party_DP; Liberal and Centre Union_LiCS; Lithuanian Social Democratic Party and New Union Coalition UdL; Order and Justice Coalition_TT; Union of Peasants and New Democracy Parties_VNDPS;
2008	Homeland Union - Lithuanian Christian Democrats_TSLKD; Labour Party_DP; Liberal and Centre Union_LiCS; Liberal Movement of Lithuanian Republic_LRLS; Lithuanian Social

	Democraric Party_LSDP; National Resurrection Party_TPP; Order and Justice TT;
2012	Homeland Union Lithuanian-Christian Democrats_TSLKD; Labour Party_DP; Lithuanian Social Democratic Party_LSDP; Order and Justice_TT; The Way of Courage Party;Electoral Action of Lithuanian Poles_LLRA;Liberal Movement of Lithuanian Republic_LRLS;
2016	Homeland Union Lithuanian-Christian Democrats_TSLKD; Lithuanian Social Democraric Party_LSDP; Liberal Movement of Lithuanian Republic_LRLS; Lithuanian Farmers and Greens Union_LVŽS; Order and Justice_TT; Electoral Action of Poles in Lithuania-Christian Families Alliance_LLRA-KŠS;
Total:	37 electoral programmes

Source: made by the author.

The unique source of political elite attitudes that has been little researched so far – the parties’ manifestos/electoral programmes – was selected, making this paper an original contribution to the European integration studies. In research on the party positions, the electoral programmes are one of the key sources of analysis of the parties’ attitudes. According to Ian Budge (2001), manifestos are one of the fundamental principles of representative democracy, following which, the citizens form their opinion on the policy solutions offered by the party and trust their votes in the elections. Only the manifestos show the collective preferences of the parties and the ideas and values the parties represent (Alonso, Volkens, Cabeza, & Gómez, 2012). Thus the analysis of attitudes of political parties towards European integration in national election campaigns helps to answer the question of how European integration actually works in the domestic arena.

In order to reveal the attitudes of Lithuanian parties towards the European integration, the methodological framework was built around three stages, combining both qualitative and quantitative research methods (see Figure 1). Quantitative content analysis was applied at the first stage of the empirical research, which aimed at showing the frequency and salience of European integration in the parties’ manifestos.

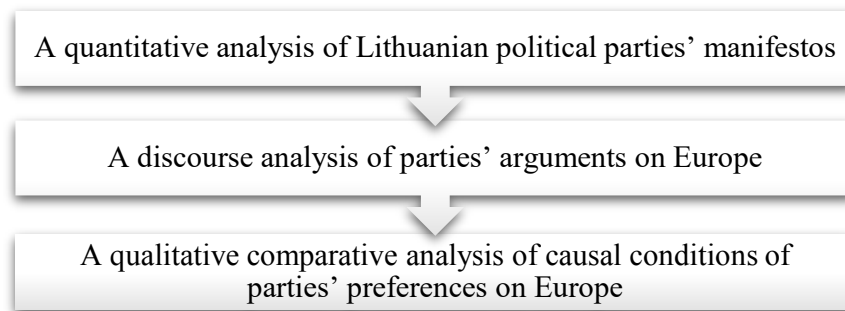

Figure 1. Three stages of the research of the parties 'attitudes to European integration

Source: made by the author.

In order to gain a more thorough understanding of the parties' attitudes towards European integration processes, the second part of empirical research of the dissertation presented the discourse analysis of party electoral programmes that was conducted in accordance with the discourse historical approach and its principles of discourse analysis (Wodak & Reisigl, 2001; Wodak, 2009).

With the purpose of classifying Lithuanian parties' attitudes to the European integration the typology of European discourses proposed by Vivien Schmidt (2007, 2009, 2012) and Helen Sjursen (2008) was applied (see Table 2). Based on this typology, three basic discourses about the Europe in parties' programmes were revealed: the pragmatic - national, federal Europe, and post-national union.

Table 2. Three basic discourses on Europe

Concept of the EU	Discourse on Europe	Criteria of activity
EU as problem - solving entity	Pragmatic (<i>pragmatic-national</i>)	Efficiency and utility
EU as values-based community	Normative (<i>federal Europe</i>)	Ethics and moral commitments, common good
EU as rights-based post -national union	Principled (<i>post-national</i>)	Commitment to human rights, justice, and democracy

Source: Schmidt, V. (2009). European elites on the European Union: what vision for the future? Paper prepared for presentation for the European Union Studies Association Biannual meetings (Los Angeles, April 23-27, 2009).

The final stage of empirical research, by using the qualitative comparative analysis, sought to find out what conditions are the most important for shaping the

parties' attitudes towards European integration. The following variables were identified as possible causal conditions of the attitudes of Lithuanian parties towards European integration:

1. Ideology of parties;
2. Government participation (opposition or ruling party);
3. Electoral support;
4. Year of party establishment;

5. National location factors. In case of EU political integration, the most important factor, shaping the attitudes of parties is considered to be Russia's military threat to the national security. While the attitudes toward European economic integration are largely shaped by the unemployment rate in the country and EU decisions on economic integration.

Results of the research. The research analyzed 37 electoral programmes to Seimas of the Republic of Lithuania from 1992 to 2016. They include 3724 coded text segments (quasi-sentences), i.e., the statements, arguments or messages from the parties on the subject of European integration. The research revealed that the number of European theme issues in the party programmes was steadily increasing with each Seimas election (Fig. 2).

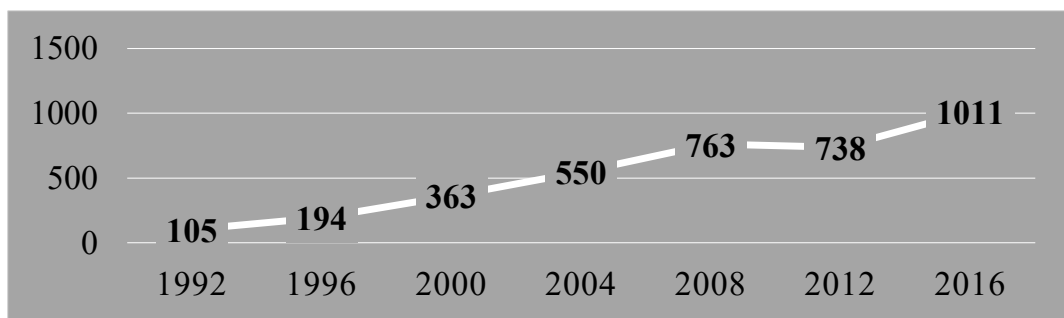

Figure 2. The number of references to European integration in the manifestos of the Lithuanian parties, 1992-2016

Source: made by the author.

Quantitative content analysis of electoral programmes also showed that the parties mostly focused on those fields of European integration policy, which directly influenced the domestic policy, i.e., the structure of society, the role of the national state in the EU and economic integration (Fig.3). Prevalence of the dominating themes in electoral programmes can be explained by the nature of the analyzed documents – electoral programmes to Seimas are national-level documents, where the parties mostly present their attitudes towards domestic policy issues.

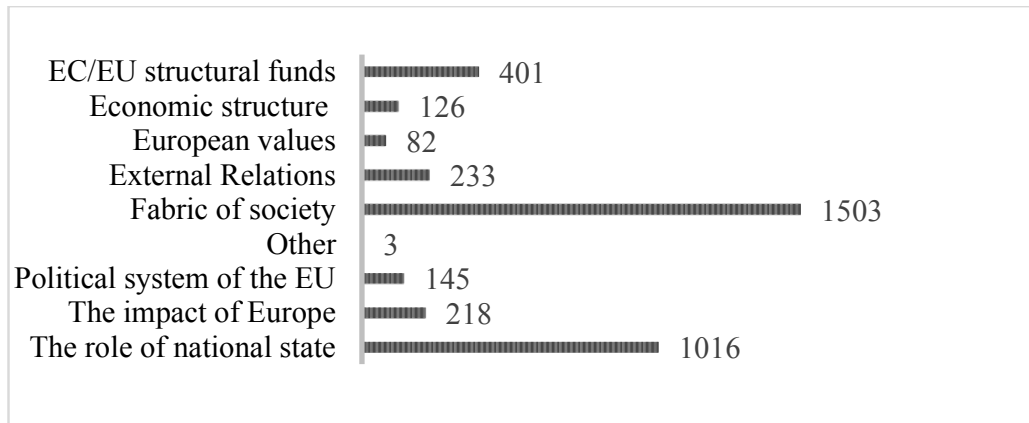

Figure 3. Topics on European integration in the manifestos of the Lithuanian parties, 1992-2016

Source: made by the author.

It was also revealed that the electoral programmes of Lithuanian parties were dominated by the pragmatic – national discourse, which is considered to be the closest to the eurosceptic discourse model (see Table 3). According to the number of the coded text segments, the second was federal Europe discourse, and the post-national union discourse, considered as the most pro-European one in this paper, was least developed by parties.

Table 3. Lithuanian parties’ discourses on European integration, 1992-2016

Election to Seimas	Dominant discourse	Secondary discourse
1992	The pragmatic - national (63)	Post-national union (36) Federal Europe (15)
1996	Post-national union (80)	The pragmatic - national (65) Federal Europe (47)
2000	The pragmatic - national (144)	Federal Europe (97) Post-national union (96)
2004	The pragmatic - national (297)	Federal Europe (178) Post-national union (55)
2008	The pragmatic - national (412)	Federal Europe (332) Post-national union (198)
2012	The pragmatic - national (481)	Federal Europe (299) Post-national union (235)
2016	The pragmatic - national (563)	Federal Europe (430) Post – national union (353)

Source: made by the author.

Following the distribution of discourses on European integration in the party programmes, the axis of Europeanism of Lithuanian parties (see Fig. 4) was drawn

up. As it might be observed, liberal parties (exception –LRLS programme 2016), as well as LVŽS (former VNDPS), once winning TPP, LLRA – KŠS, representing the Polish national minority (2012 - LLRA), LDDP, LPS, and DP are grouped in its center. In the left upper corner, representing pro-European position, there are the following parties, which most often discussed the issues of European integration in the positive context: during the period from 1992 to 2012, there was LSDP, TS-LKD (except for 2000 and 2004, when the party took a more central position), LTCS, NS, as well as TT, which belonged to this group of parties only once. The closest to anti-European position was TT party, LKDP, DP (2012) and DK, characterized by most critical positions on European integration and Lithuania’s EU membership.

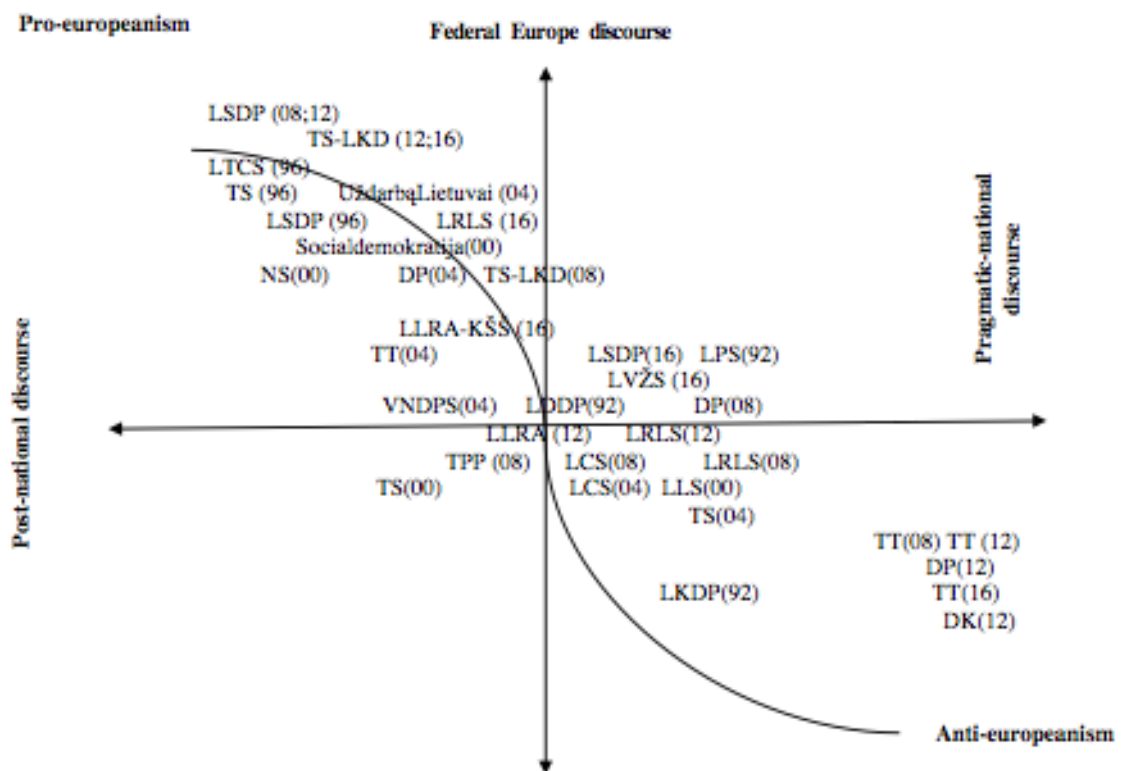

Figure 4. Axis of Europeanism of Lithuanian parties
Source: made by the author.

According to qualitative comparative analysis results, there are four different conjunctures of conditions, under which the parties can be expected to support EU political integration. However, the obtained results showed that none of the conditions is necessary or sufficient, and they play the causal role only in four conjunctures of causal conditions. Thus, European political integration was supported by the parties, which:

1. Participated in government and acted in the context of Russia's threats to national security;
2. Or had high electoral support (had 20 percent or more votes) and acted in the context of Russia's threats to national security;
3. Or were left, liberal, Christian democratic or regionalist, had high electoral support, long-term activity history;
4. Or were left, liberal, Christian democratic or regionalist, established before 2004, acted in the context of Russia's threats to national security;

Meanwhile the party support for EU economic integration is explained by the following configurations of causal conditions:

1. Party's participation in government and positively assessed events of the European context;
2. Or party's participation in government and low unemployment rate in the country;
3. Or party's left, conservative, Christian democratic or regionalist ideology, high popularity of party, i.e., 20 percent or more election votes, and positively assessed decisions on the EU economic policy;
4. Or party's left, conservative, Christian democratic or regionalist ideology, and 20 percent of the election votes, and low unemployment rate in the country;
5. Or party's left, conservative, Christian democratic or regionalist ideology, positively assessed events of the EU economic policy, and low unemployment rate in the country.

CONCLUSIONS

1. Political parties play an important role in the process of European integration. In public life, the parties coordinate and arrange the public interests, transfer the citizens' demands to the authorities and move them to the European level. Depending on which parties wins the national elections, belongs not only the national policy agenda, but also further development of the state in the EU – the parties' representatives in the government and the EU institutions develop and implement the political decisions on the EU integration. Taking into account the above, it might be stated that the parties are one of the most important links between the national and the European level policies, and they help to ensure the representation of national interests in the European arena, to shape the public opinion about the EU, and to contribute to the creation of future of Europe.

2. Following the theoretical framework of the paper – social constructivism theory – and the complementing theoretical insights of political cleavages theory, strategic competition model, and national location perspective, the content of the attitudes of parties towards European integration and its explanatory variables were defined. The attitudes of parties towards European integration are shaped by

ideology, relationship with the government (ruling/opposition party), electoral support, party's age, and the features of the national and European context. The impact of the latter was analyzed in the empirical part of this dissertation. The research confirms the key statements of the social constructivism theory that highlight the importance of subjective assessments, values and discourses in the process of European integration and encourage to perceive them both as the phenomena, shaped by objective social and political circumstances, and as a part of subjective political identities and attitudes. The selected research methodology, involving mixed methods, various research levels and integrating the latest international research practices, allowed for a thorough and comprehensive research on content and factors of the parties' attitudes, revealing the complex and relevant but little researched genesis of the attitudes of parties towards European integration from the first election to Seimas of the Republic of Lithuania after the restoration of Independence up to these days.

3. Although traditionally the positions of parties towards EU are most often researched by analyzing the electoral programmes of the European Parliament elections, this dissertation examines the party programmes of the national parliament – Seimas – elections. This selection reveals the meaning and importance of the EU in the national policy agenda more accurately and objectively. Upon completing the quantitative content analysis of the parties' electoral programmes to Seimas of the Republic of Lithuania, the quantitative scope and intensity of the European integration topic was established. The parties' attitudes towards European integration were classified according to the following subjects: EU political system, EU economic structure, EU external relations, European values, structure of society and the role of the national state in Europe. The positive/ negative nature of these topics was revealed, and it was shown how their proportion and content had been changing during the period of 1992 – 2016. It turned out that the European integration topics were developing quite consistently in the party programmes, as the number of references to them was increasing over time, and the parties had been increasingly focusing on Lithuania's EU membership. This dynamics of EU integration as a discursive subject was caused by various reasons – intensified EU (EC) pre-accession process and the deepening process of European integration, the growing number of the parties entering the parliament and the changed format of electoral programmes – they used to become longer and more detailed. The electoral programmes of the main parties are dominated by pro-European integration position and positive assessments of various European integration policies. The parties mostly focused on those areas of European integration that were directly influenced by the needs of the domestic policy – the structure of society, the role of national state in the EU, and the economic integration. The prevalence of these topics can be partly explained by the nature of the sources analyzed: electoral programmes to Seimas of the Republic of Lithuania are national-level documents, where the parties

present their attitudes towards domestic policy issues, propose solutions, and visions of the state development. However, no active relationship between the state, its citizens and Europe, which, from the long-term perspective, would be based on significantly more stable processes of identification with the European Union rather than only on perception of economic benefit, is formed within the framework of national perspective-based European integration discourse.

4. In order to reveal the content of the attitudes of parties towards European integration, the discourse analysis of the parties' electoral programmes was performed. Its theoretical model is based on the EU integration discourses, developed by H. Sjursen and V. Schmidt. It showed that Lithuanian parties are characterized by multidimensional conception of European integration, which combines three discourses on European integration: the pragmatic – national, federal Europe and post-national union. Although the attitudes of parties towards European integration are multi-layered, and the discourse models that underpin them overlap to some extent, the electoral programmes are dominated by the pragmatic – national discourse. According to the latter, Lithuania's EU membership is based on the leading leitmotif of Europe of nations, whereby the activities of the EU and the whole European integration process are related to the national state and its activities. The basic principles of Lithuania's operation in the international arena are considered to be national sovereignty and maintenance of independence, and the main goal of the country in the EU is to realize its national interests in the most effective way. In this way, the instrumental approach of the parties towards the process of European integration is dominant, and the EU membership is assessed through its contribution to implementation of the domestic and foreign policy objectives of the country.

5. Following the content analysis of the national – pragmatic discourse, performed according to separate European integration topics, the most important ideas that describe the parties' attitudes towards European integration were found out. According to them:

5.1. The attitudes of parties towards EU political system showed that the EU institutions are considered as important actors for ensuring European integration, and they are taken into account when the assistance of these institutions can solve the national level problems or justify the content of electoral obligations. However, the perception of European interests, discussion of European level issues, and search for their common points with national level events is a fragmented and rare phenomenon in the electoral programmes. It relates with the attitudes of parties towards the models of the European Union decision making and the interaction of the EU member states: in those fields, where the parties see a tangible benefit of the EU activity, their attitudes towards the more centralized EU (and potentially federal EU) are more favourable. For example, the parties supported the EU participation in the sectors as energy, transport policy, or relationships with the EU Eastern neighbours. Meanwhile, in

the fields, where EU regulation limits the activity of national governments, for example, tax policy, or affects socially sensitive sector and does not meet the party's national policy goals, the parties tend to follow an independent policy direction and promote intergovernmentalism in the EU. This position is most common to the right-wing and liberal parties – Homeland Union – Lithuanian Christian Democrats, Liberals' Movement of the Republic of Lithuania, as well as the party "Order and Justice", the latter emphasizing the protection of national sovereignty in the process of European integration.

5.2. The analysis of the parties' attitudes towards EU economic structure revealed that the image of EU as of an economic union with a beneficent financial system is common in their programmes. The EU is primarily perceived as the problem-solving organization with the aim to represent the economic issues of its member states and to implement their interests, which is little associated with political and/or cultural cooperation between the member states. In this way, the idea of European integration is most visible through negative integration policies – creation of a single market and the removal of barriers to trade between states. Although the discourse, based on the benefit of economic integration, is essentially Euro-optimistic, its long-term implications should be viewed at critically. The focus of the parties on the economic aspects of the EU membership promotes strong public expectations towards the EU, and it helps to construct the image of Europe as of economic and financial project. However, in the future, the reduction of the financial dependence of Lithuanian economy on the EU will make the parties more difficult to use the opportunities offered by the EU for domestic policy purposes, and it will be more difficult for people of the country to associate the membership of the EU with clearly visible material results. Meanwhile, differences in economic development between Lithuania and other EU member states will remain obvious. Without developing the relations with Europe and the EU, based on deeper identity relationships and cultural interaction of the citizens, this situation leads to favorable environment for Eurosceptic attitudes.

5.3. The attitudes of parties towards EU external relations confirm the hypothesis that the arguments, emphasized, while speaking of European integration, is determined by the factors of national and external context. Lithuanian parties seek to form the EU foreign policy, according to the priorities, preferred by Lithuania, i.e., promotion of Eastern Neighborhood Policy, support for the perspective of the EU membership of these countries, development of economic relationships with them, deepening Lithuania-friendly EU cooperation with the USA. Thus the parties' attitudes towards EU foreign policy and European integration project are primarily based on the motives of geographical proximity, historical relationships, and economic benefit.

5.4. The parties' positions towards EU values reveal the Plato's idea of Europe, since Europe is considered as the part of Western value system, the main features of which are Christianity, the rule of law, democratic governance,

and progress. On the basis of these values, Europe is seen as the entity, which is strictly defined in cultural and territorial terms, and is directed towards direct contradiction to the *Other*. In Lithuanian party programmes, *Other* primarily includes the East and foreigners (immigrants, non-EU citizens). This presentation of European integration ideas confirms that the images of Europe remain an integral part of internal and external cleavages, and reflect not only the ideas of unity (integration), but also of contradiction. Meanwhile, the *Europe* is considered as indirect *Other* to Lithuania, however, it is recognized, positive, and sought to be identified with. The parties associate the European identity with ethnocultural values of the country, therefore, Europe is perceived as a place, where one can preserve the identity of the country and defend it from external threats. Thus, the European identity is understood as positive element that complement (reinforce) the national identity. The internalization of the European identity manifested in the parties' attitudes may show that the European identity has remained the derivative of national identity in some EU member states, which is why it does not represent the values, common to all Europeans, yet.

5.5. The positions of parties towards EU values and European identity lead to the attitudes towards the model of the structure of society in European integration process. The party programmes strive to maintain the balance between continuity of national culture and development of multicultural environment, and nationality is not contrasted with the concept of civil society. However, cultural diversity, which includes the cultural traditions of non-EU citizens, is not perceived as a part of the European social model and of the European identity, since openness to the third-country residents is either little talked about or considered as a threat for the national state. Thus, the provisions of the party programmes reveal the concept of territorially and culturally closed Europe, where territory, nationality, language, and other criteria that imply subordination to certain national community are considered as important features of the European identity. Furthermore, discussion on the development of society in electoral programmes rarely included the European dimension, and this topic was the most excluded from European integration context. It may show that the public sphere is considered only at national level in the party programmes, while the EU membership is related with political and economic rather than social development vectors.

5.6. Although the parties' positions towards EU policies were dominated by pragmatic – national discourse features, the attitudes towards the state position towards EU quite clearly showed the features of federal Europe discourse. According to it, certain parties foresees to bring Lithuania close to the economic and social development level of the most advanced EU member states as soon as possible and agree to accelerate (deepen) the process of European integration. Although this position is related with the nature of EU integration – it is a continuous process with direct effect on national economy, economic policy

and political process – it comes from dissatisfaction with the results of the EU membership, mostly due to insufficient economic achievements, while being the EU member that was revealed in the parties' attitudes. As a consequence, the Lithuania's integration in the EU is seen through the idea of untapped opportunity, and the programmes present the EU membership as certain aspiration rather than existing reality. Therefore, European integration is depicted as the goal that requires continuous efforts, which should be subject to constant manifestation. To form a coherent position of the state on the EU is also prevented by the issue of tension between the maintenance of national independence and deepening EU integration (and European integration policy goals) that emerges in the parties' attitudes. Meanwhile, deepening EU integration requires higher membership commitments at national level, which mean more restrictions on national sovereignty. Considering the performative power of discourse, this mismatch between the parties' attitudes and European integration goals may lead to conflicts in formation and implementation of the decisions by parties in the EU.

6. Upon analyzing the parties' programme positions towards Lithuania's EU membership and European integration, the main domestic and foreign policy conditions that lead to parties' attitudes towards European political and economic integration were investigated – they include ideology of the parties, relationship of certain party with the government (ruling versus opposition party), electoral support/ popularity of the party, year of party establishment/age of the party, perception of security threats, European context, and the current economic situation of the country. Qualitative comparative analysis, used for this purpose, revealed a complex and intricate structure of the parties' attitudes towards European integration and of the conditions that determine those attitudes. It turned out that none of these conditions is sufficient for the parties to support or oppose the European integration, and they can be the causes of parties' attitudes only in certain combinations of conditions:

6.1. Analysis of conditions for positive attitudes of the parties towards European political integration revealed that parties' support for political integration was promoted by four combinations of conditions, which included party's participation in the government and high perception of security threats; or high popularity of party and high perception of security threats; or left, liberal, Christian democratic, regionalist ideology, high popularity, and long years of experience; or left, liberal, Christian democratic, regionalist ideology, long party experience, and high perception of security threats. Based on these conditions, it might be concluded that Lithuanian parties' support for European political integration was most often related with national context factors, since the condition of threats to national security, which is mostly identified with the Russian Federation due to the negative Lithuania's historical experience and geopolitical characteristics of the country, was found in many combinations. However, taking into account the plurality of causes, the condition of security threats became

irrelevant for support for European political integration, if the party followed the left, liberal, Christian democratic, regionalist ideology, was popular among voters, and had long years of experience, increasing its possibilities to enter the parliament.

6.2. Analysis of conditions for negative attitudes of the parties towards European political integration revealed that in most cases the causal conditions for opposition to European political integration were the factors reverse to the positive attitudes, i.e., parties' opposition was promoted by being in opposition, low popularity among voters, low assessment of the security threats during elections, the represented ideology, and relatively young age of party, which is calculated from Lithuania's accession to the EU in 2004. However, these conditions were made exceptional by the fact which combinations they appeared in. Unlike positive positions on the EU, party's absence of government participation or being in opposition used to become significant, only if the party was young, and started its activity after 2004, thus, it did not participate in the EU accession processes, and was not considered as responsible for them in the eyes of voters. In this circumstances, it was easier for the party to develop critical positions on the issues of European integration. Meanwhile, the condition of ideology used to become significant in two cases – conservative, agrarian or liberal parties tended to form critical positions on the EU, when security threats were considered as insignificant or when the relative power of the party itself in the party system was diminished, i.e., they did not participate in the government (were in opposition), and their electoral support decreased. However, unlike in case of positive attitudes, the age of party used to become irrelevant here. Meanwhile, the security environment, considered as a relatively stable, and low popularity of party was manifested by reverse causality – in the absence of obvious threats to national security, the loss of popularity of parties at national level, which reduced their possibilities to enter Parliament, promoted critical positions on European political integration, and it was attempted to associate negative domestic policy processes with the EU membership. Unlike in case of positive attitudes, negative positions on European political integration were more often expressed by the right than the left parties (Homeland Union – Lithuanian Christian Democrats, Lithuanian Centre Union, Liberal Union of Lithuania, Liberals' Movement of the Republic of Lithuania, the party "Order and Justice"), whose ideological beliefs of national sovereignty protection, preservation of traditions and values promoted opposition to the development of competences of EU supranational institutions and to deepening of political integration.

6.3. Analysis of conditions for positive attitudes of the parties towards European economic integration revealed that support for EU economic integration was also formed by combinations of several conditions. The positions, expressed by parties, were closely related with the party's government participation. However, in order this condition would structure the positions of

parties, two more conditions were required: the party policy should have been supported by the EU-level decisions, favourable for Lithuania and matching the goals of the national parties in the EU, or the parties should have acted in the country-favourable economic context, the indicator of which is low unemployment rate during elections. Quite clear relationship between ideology and the party programme positions towards EU was observed, however, it also manifested only in combinations with other conditions. Social democratic, conservative, Christian democratic or regionalist parties more tended to support for economic integration, if they had high electoral support and were surrounded by stable domestic economic situation. However, when the party's popularity decreased, the main conditions of parties' support for EU economic integration were ideology, favourable European context, and low unemployment rate in the country. When looking through the prism of ideologies, qualitative comparative analysis of positive attitudes confirmed the idea of the EU as of the project, mostly supported by centrist parties, since EU economic integration was more often supported by centre-left and centre-right parties (Social Democratic Party of Lithuania, New Union, Labour Party, and Homeland Union – Lithuanian Christian Democrats).

6.4. Analysis of conditions for negative attitudes of the parties towards European economic integration revealed the patterns, closely related with time dimension. It turned out that opposition of parties to EU economic integration until 2008 was primarily based on the influence of domestic policy factors – negative positions of parties on EU economic decisions were commonly described by the combinations of conditions that included party's participation in the opposition, low electoral support, high unemployment level in the country, and ideology. It suggests that prior to accession to the EU and in the beginning of Lithuania's EU membership, the parties' positions were mostly shaped by national circumstances and strategic competition factors. Meanwhile, after 2008, along with the aforementioned conditions, the parties' positions have been started to be structured by the events of European context – global economic crisis, introduction of the euro in Lithuania in 2015, and the upcoming reduction of the EU financial support. Although the parties' support for or opposition to European integration and attitudes towards EU policies were usually dictated by pragmatic calculations and benefit motives, there was a strong influence of ideological beliefs on EU economic integration. It was noted that critical attitudes towards economy were expressed by liberal parties – Liberal Union of Lithuania, Liberal and Centre Union, Liberals' Movement of the Republic of Lithuania, single-issue party (the party "The Way of Courage") and populist parties (National Resurrection Party, the party "Order and Justice").

7. According to party positions, it can be argued that the most visible supporters of EU integration are mainstream and ruling parties that implement the European integration agenda at the national level. The connection between the

dynamics of parties' popularity and attitudes towards EU integration suggests that the parties tend to raise the issue of European integration during national elections and to foster party competition in the pro-European – anti-European dimension: the parties that are out of the ruling coalition or newly formed ones tend to develop critical positions on European integration issues in comparison with the long-standing parties, responsible for European integration policy. Thus, the parties, which oppose to European Union, can clearly distinguish themselves from other parties (mostly mainstream ones), consolidate their ideological identity and attract the votes of people, dissatisfied with the policy, implemented by the ruling parties. On the other hand, the ideological cleavage of the left – right, revealed during the analysis, have demonstrated that the attitudes of Lithuanian parties towards EU policy not only depend on objective (strategic) factors, but also are significantly related to their ideological positions and represented political values. Considering the described causality of parties' attitudes, European integration can be considered as a significant component, complementing to or consolidating the political cleavages in policy of national parties, the importance of which emerges during national elections. It should be noted that these generalizations about the conditions in the Lithuanian parties' attitudes are also typical for politicians from other EU countries, i.e., from the so-called old EU member states that joined the EU before 2004. This suggests that, although the content of political elite positions varies significantly between the EU member states, their causality is similar. Therefore, the differences between the old and the new EU member states in this respect may be smaller than it has been thought to far. However, the exclusiveness of the attitudes of Lithuanian parties in the context of the EU states is revealed by the unique combination of conditions and strong causality of the national context – its content determines different concepts of EU governance and visions of the national development in the integrating Europe.

8. Party's participation in the government and the ability to shape the policy of European integration together with high perception of security threats were the most important factors that explained Lithuanian parties' support to the European political integration. Most of these factors came after the beginning of contractual relations of Lithuania with the EC / EU in 1992 and after accession to the EU, especially in 2008 and 2016 (except for 2012). In those election periods in which Russia was not perceived as security threat to Lithuania (1996 and 2012), the parties did not have the consent regarding European political unification. Meanwhile, the most positive parties' attitudes to the EU economic integration also manifested at the beginning of cooperation with the EU and after accession to the EU. However, as in the case of political integration, they significantly decreased in 2012 elections. The most important reason was the unfavorable EU economic decisions which affected Lithuania and low voter support. Reduced support to the EU also reflected in the changes of party discourse – the pragmatic - national discourse (which in this dissertation is considered to be the most euro-

skeptical discourse) in parties' programmes has become even more pronounced. The interface between parties' attitudes to the EU's political integration and their attitudes to the EU economic cooperation shows that political attitudes toward these two aspects of European integration are interdependent. Also, there is an integral and indivisible image of European integration at the party level. Consequently, events related to a certain field of EU integration, such as economy, have the ability to shape party positions towards other areas of EU activity, such as the affairs of political institutions. Predicting the possible scenarios of Lithuanian parties' attitudes toward the EU integration, it is probable that the forthcoming changes of the EU financial support may stimulate more critical stances of parties towards EU, which could be further encouraged by the growing cultural and social heterogeneity across Europe. This may limit the commitment of parties support to the European political project.

PUBLICATIONS

1. Inokaitytė-Šmagarienė, Solveiga. Lietuvos politinių partijų požiūriai į Europos integraciją: 2016 m. Seimo rinkimų programų analizė = Lithuanian political parties' attitudes toward European integration: an analysis of 2016 parties' manifestos // Viešoji politika ir administravimas = Public Policy and Administration. Kaunas: KTU. ISSN 1648-2603. eISSN 2029-2872. 2017, t. 16, nr. 3, p. 482-501. DOI: 10.5755/j01.paa.16.3.19344. [Central & Eastern European Academic Source (CEEAS); Scopus; Academic Search Complete; IndexCopernicus] [M.kr.: 02S] [Indėlis: 1,000]
2. Inokaitytė-Šmagarienė, Solveiga. Europos integracijos idėjos Lietuvos Respublikos prezidentų metiniuose pranešimuose 1993 – 2013 m. // AGORA: politinių komunikacijų studijos. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. ISSN 2029 – 9923. 2015, nr. 3, p. 92-112. DOI: 10.7220/2424-3663.2015.3.5. [M.kr.: 02S]. [Indėlis: 1,000].

PRESENTATIONS IN SCIENTIFIC CONFERENCES

1. Inokaitytė – Šmagarienė, S. European Integration Ideas in Electoral Party Manifestos: An analysis of Lithuanian political parties' attitudes. ECPR Graduate Student Conference, University of Tartu, Tartu, Estonia, 10-13 July, 2016.
2. Inokaitytė, S. The Meanings of Europe in Lithuanian Presidents' annual reports. International Conference "Constructing "Europe" and Spread of European Values", Vytautas Magnus University, Kaunas, Lithuania, 8 May, 2014 m.

ADDITIONAL TRAINING

1. March 8 – May 9, 2015 Internship with prof. Alexander H. Trechsel and prof. Philipp Genschel, European University Institute, Political and Social Science Department, Florence, Italy.
2. October 26-30, 2015 m. Talk of Europe Creative Camp, National Library of the Netherlands, Hague, Netherlands.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR OF THE DISSERTATION

Name: Solveiga Inokaitytė – Šmagarienė

Contacts: inokaitytes@gmail.com

Academic background:

2013-2017 Doctoral studies in Political Sciences, Kaunas University of Technology, Institute of Public Policy and Administration.

2011-2013 Master in Political Sciences, Vytautas Magnus University, Faculty of Political Science and Diplomacy.

2007-2011 Bachelor in Political Sciences, Vytautas Magnus University, Faculty of Political Science and Diplomacy.

REZIUMĖ

Temos aktualumas. Nuo pat pradžių Europos integracija buvo konstruojama politinio elito pastangomis, o ir toliau Europos vienijimosi procesas yra palaikomas elito iniciatyva (Cowles, Caporaso & Risse, 2001). Nors šiame procese matoma abipusė sąveika tarp visuomenės ir politikų, pastarųjų įtaka, formuojant eurointegracines idėjas, yra pastebimai didesnė nei piliečių (Wessels, 1995). Europos nacionalinių elitų politinės vizijos ir idėjos yra neatsiejamos nuo supratimo apie tolimesnę Europos Sąjungos (toliau – ES) vystymosi dinamiką. Todėl Europos politinių elitų, taip pat ir partijų elitų, požiūrių analizė buvo ir išlieka aktualus tyrinėjimų uždavinys.

Lietuvos apsisprendimas stoti į ES – politinio elito ir visuomenės konsensu paremtas žingsnis. Lietuvos integracija į ES dažnai vaizduota kaip „sugrįžimas į Europą“ ir suvokta kaip galimybė įtvirtinti demokratines normas bei užtikrinti rinkos ekonomikos funkcionavimą. Nuo narystės ES pradžios praėjus beveik pusantram dešimtmečiui, šie įvykiai kelia tokius fundamentalius klausimus: kaip Lietuvoje formavosi ir kito Europos integracijos idėja; ką dabar Lietuvai reiškia narystė ES. Į šiuos klausimus galima atsakyti gilinantis į Lietuvos politinio elito nuostatų retrospektyvą kelių dešimtmečių laikotarpyje.

Pastarąjį dešimtmetį Lietuvos integracijos į ES procesas buvo plačiai tyrinėjamas. Vis dėlto, liko nepakankamai ištirtų jo aspektų. Literatūroje, skirtoje eurointegracijos procesui, Lietuvos politinio elito atstovų ir jų požiūrių į ES analizei nebuvo skiriamas esminis dėmesys. Vietoje to, daugiausiai tyrinėtas stojimo į ES procesas ir integracijos procesų nulemtos socialinės ar ekonominės pasekmės. Tai skatina analizuoti vertybines orientacijas ir interesus, formavusius Lietuvos partijų nuostatas dėl Europos integracijos.

Temos aktualumą rodo ir tai, jog vis labiau ryškėja ES, kaip precedento neturinčio darinio, vidinės integracijos ir plėtros krizės požymiai. Dėl to Lietuvoje, kaip ir kitose ES valstybėse narėse, jau kuris laikas vyksta politinė ir akademinė diskusija dėl ES integracijos tikslų bei gyvavimo perspektyvų. Jei šie iššūkiai nebus įveikti, jie gali tapti rimtais tolesnės ES raidos kliuviniais, o neigiamas krizės poveikis Lietuvos vidaus politikos gyvenimui bus jaučiamas vis stipriau. Atsižvelgiant į tai, kad politinis elitas yra vienas svarbiausių veikėjų, formuojančių eurointegracinę darbotvarkę ir jos dinamiką, būtina skirti daugiau dėmesio nacionalinių politikos veikėjų nuomonėms apie ES raidą.

Svarbu pažymėti ir tai, jog Lietuvoje ilgą laiką vyravo politinis konsensusas dėl neabejotinos narystės ES naudos. Tačiau pastaraisiais metais ES sprendimai Lietuvoje yra vis labiau lydimi kritikos dėl jų sąveikos su nacionaline politika. Atsiranda svarstymų dėl gilėjančios ES integracijos poveikio valstybės suverenitetui ir tautiniam identitetui. Tai irgi skatina aiškintis Lietuvos partijų nuostatas ES integracijos procesų kontekste.

Visuomenės požiūriai į ES taip pat nevienareikšmiai. Ilgai vertinę ES įvaizdį palankiau nei likusi Europa, Lietuvos gyventojai vis dažniau abejoja dėl integracijos gilinimo būtinybės. Nepaisant Lietuvos politikų susitarimų, dauguma piliečių nenorėjo prisijungti prie euro zonos (European Commission, 2013)³. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad dabartinė Lietuvos valstybės, kaip ES paramos gavėjos, padėtis lemia santykinai teigiamus visuomenės požiūrius į ES. Vis dėlto, praėjus daugiau nei 12 metų po Lietuvos įstojimo į ES, ES įvaizdis tarp Lietuvos gyventojų tapo nebe toks teigiamas (Europos Komisija, 2016)⁴. ES struktūrinei paramai ateityje sumažėjus, tikėtina, jog Lietuvoje atsiras dar daugiau Sąjungos kritikų. Atsižvelgiant į tai, kad ES ir Lietuvos nacionalinės darbotvarkės santykis pamažu keičiasi, politikos elitas turėtų kitaip konstruoti Europos integracijos idėjas, nes visuomenė nebepriima ES idėjų taip, kaip anksčiau.

Darbo naujumą taip pat atspindi siekis analizuoti santykinai mažiau ištyrinėtą naujųjų ES valstybių narių vaidmenį Europos integracijos procesuose. Dauguma teorinių išvalgų apie ES nacionalinių politikos veikėjų nuostatas eurointegracijos procese, yra grįstos senųjų ES valstybių narių empiriniais pavyzdžiais. Tuo tarpu po 2004 m. įstojusių ES šalių, įskaitant ir Lietuvos, partijų santykis su ES integracijos klausimu liko nepakankami ištirtas.

Iki šiol Europos integracijos studijose vyravo tendencija Lietuvą matyti kaip objektą bendrame eurointegracijos procesų kontekste. Užuoat mačius Lietuvą tik kaip pasyvią jos dalyvę, būtina pažvelgti į šį procesą iš pačios Lietuvos perspektyvos ir jos politikos atstovų interesų prizmę. Šiuo tyrimu siekiama suteikti naujų išvalgų apie nacionalinių politinių veikėjų, t.y. politinių partijų, požiūrius į Europos integraciją bei jų nuostatas konstruojant europines idėjas.

Analizei pasirinktas konkretus politinio elito segmentas – partinis elitas – ir jį atstovaujančios politinės partijos. Pasak vieno žymiausių ES politinės sistemos tyrinėtojų Simon Hix, nacionalinės partijos yra pagrindiniai veikėjai nacionalinio lygmens rinkimuose, Europos parlamento rinkimuose ir referendumuose, kurie susieja vyriausybes su parlamentais ir parlamentus su rinkėjais (Hix, 2006). S. Hix teigimu, „<...> partijos suteikia gyvybiškai svarbią jungtį tarp nacionalinės ir ES arenos ir susieja pačias ES institucijas“ (Hix, 2006, p. 219). Dėl šios priežasties tam, kad suprastume kaip veikia ES politika, pirmiausiai turime gilintis, kaip ES

³ 2013 m. balandžio mėn. vykdyto Eurobarometro tyrimo duomenimis, 55 proc. lietuvių pasisakė prieš euro įvedimą, o 41 proc. buvo už. Didesnė Lietuvos piliečių dalis buvo linkusi manyti, jog euro įvedimo pasekmės bus neigiamos tiek jiems asmeniškai (47 proc.), tiek Lietuvai (55 proc.). Plačiau žr.: European Commission (2013).

⁴ 2004 m. beveik du trečdaliai Lietuvos piliečių teigė, kad ES įvaizdis yra teigiamas. 2016 m. duomenimis, taip manė tik 44 proc. apklaustųjų (Europos Komisija, 2016).

politinėje bendruomenėje varžosi ir veikia nacionalinio lygmens partijos (Hix, 2006).

Tyrimas grindžiamas politinių partijų požiūrių, konstruojant Europos integracijos diskursą Lietuvoje, analize dviejų dešimtmečių laikotarpiu – nuo sutartinių santykių tarp EB ir Lietuvos užmezgimo 1992 m.⁵ iki šių dienų.

Svarbiausi tyrimai apie partijų požiūrius į Europos integraciją. Mokslinėje literatūroje politinių partijų nuostatos ir jų formavimasis ES integracijos procese nagrinėjamas plačiai. Partijų nuostatų Europos integracijos klausimais tyrimus išplėtojo Tarptautinis politinių partijų programų projektas (angl. Manifesto Research on Political Representation, MARPOR) ir „Euromanifesto“ projektas (angl. Euromanifesto Study – European Election Studies, EES) (Alonso, Volkens, Cabeza, & Gómez, 2012; Braun, Hutter & Kersch, 2015). Tuo tarpu daugiapakopio valdymo koncepcijos autorių Gary Marks ir Liesbet Hooghe darbuose bene plačiausiai nagrinėjamos sąlygos, kurių pagrindu formuojasi nacionalinių politikos veikėjų pozicijos Europos integracijos klausimais (Hooghe, Marks & Wilson, 2002; Marks, Wilson & Ray, 2002). Autorių teigimu, vienas svarbiausių veiksnių, formuojančių viešąją nuomonę ES integracijos klausimu, yra nacionalinio politinio elito, tarp jų – ir politinių partijų, veikla (Marks & Hooghe, 2005). Bernhard Wessels analizavo politikų vaidmenį formuojant eurointegracines idėjas ir taip pat pripažino, kad jų įtaka, apibrėžiant europines vertybes, yra didesnė nei piliečių (Wessels, 1995). Panašiai Europos integracijos vyksmą įvertino liberalaus tarpvyriausybės atstovas Andrew Moravcsik, akcentuodamas lemiamą valstybių vadovų funkciją ginant nacionalinius interesus ES derybose (Moravcsik, 2008). Politinio elito interesus ir elgsenos modelius, masių ir elitų sampratų skirtumus ES vystymosi klausimais itin detalai nagrinėjo Max Haller (2008). Heinrich Best, Gyorgy Lengyel ir Luca Verzichelli (2012) pateikė išsamią ES nacionalinių elitų požiūrių ir jų artikuluojamų diskursų įvairiais eurointegracijos klausimais analizę. Pokomunistinių valstybių politikos diskursą apie Europos integraciją taip pat nagrinėjo Peter P. Drulak (2001), Michal Krzyzanowski (2009) ir Arthur Lipinski (2010). Šioje vietoje taip pat paminėti Anthony D. Smith (1992), Thom Christiansen, Knud Erik Jorgensen ir Antje Wiener (1999), Klaus Eder ir Willfried Spohn (2005) bei Juan Diez Medrano (2003) darbai, analizuojantys Europos integracijos idėjų formavimą ES valstybėse narėse, jų santykį su nacionalinėmis tapatybėmis ir kultūra.

⁵ 1992 m. gegužės 11 d. tarp EB ir Lietuvos pasirašyta Ekonominio ir prekybinio bendradarbiavimo sutartis, kuri įsigaliojo nuo 1993 m. vasario 1 d. Taip pat buvo priimta šalių politinius santykius formalizavusi deklaracija dėl EB ir Lietuvos politinio dialogo. Ši sutartis nustatė sutartinius santykius tarp EB ir Lietuvos ir padėjo teisinį pagrindą jos integracijai į Bendriją.

Nors politinio elito studijos Lietuvoje turi pakankamai galias tradicijas (Matonytė, 1999; 2001; Jankauskas, 1996; Masiulis, 1996; 1997; Krupavičius, 1996; Babachinaitė, Novagrockienė, Rauličkytė & Valickas, 1998; Žvaliauskas, 2017), iki šiol šalies politinių partijų nuostatos Europos integracijos klausimais nebuvo plačiau tyrinėjamos. Disertacijos temai artimiausias darbas – mokslininkų Irminos Matonytės ir Vaido Morkevičiaus 2013 m. išleista knyga „Elitų Europa: tapatybių ir interesų kaleidoskopas“, kurioje analizuojami Lietuvos elito europietiško kriterijai, požiūriai į europinę tapatybę, grėsmes Europai ir pilietiškumą ES (Matonytė & Morkevičius, 2013). Lietuvos partijų nuostatas ES atžvilgiu nagrinėjo Mažvydas Jastramskis (Jastramskis, 2014), Ingrida Unikaitė-Jakuntavičienė analizavo Lietuvos partijų euroskepticizmo apraiškas (Unikaitė-Jakuntavičienė, 2014). Vis dėlto, daugiausiai Lietuvos mokslininkų dėmesio sulaukė derybos dėl narystės ES, plėtros procesas bei Lietuvos narystės ES pasekmės vidaus politikos procesams. Šios temos daugiausiai analizuotos tokių autorių, kaip Klaudijus Maniokas, Ramūnas Vilpišauskas ir Darius Žeruolis (Maniokas, Vilpišauskas & Žeruolis, 2004; Maniokas, 2003; 2009; Vilpišauskas 2001; 2009).

Užsienio literatūroje vyrauja panašios tyrimų apie Lietuvos narystę ES kryptys. Atsižvelgiant į tai, kad plėtra į Vidurio ir Rytų Europos šalis buvo beprecedenčio masto ES istorijoje, daugiausiai užsienio teoretikų dėmesio taip pat sulaukė ES plėtros procesas (Schimmelfennig, 2001), eurointegracinių reformų įgyvendinimas (Dimitrova, 2004) ir jų poveikis pokomunistinių valstybių vidaus politikai (Schimmelfennig & Sedelmeier, 2004; 2005) bei ES funkcionavimui (Dehousse, 2006). Lietuvos partijų požiūriai į Europos integraciją analizuoti tik keliuose darbuose: euroskepticizmo tyrinėtojų Paul Taggart ir Aleks Szczerbiak studijose (Taggart & Szczerbiak, 2004) bei Paul G. Lewis ir Radoslaw Markowski darbuose (Lewis & Markowski, 2011).

Atlikus mokslinės literatūros analizę, konstatuotina, jog iki šiol Lietuvoje vyravo tendencija valstybę matyti visuminiame ES integracijos kontekste ir daugelis šiam tyrimui artimų darbų pateikia kontekstines išvalgas apie Lietuvos partijų požiūrius į Europos integraciją. Atskirų mokslinių studijų, kurios nagrinėtų Lietuvos partijų požiūrius ir jų pokyčius Europos integracijos klausimu ilgalaikėje perspektyvoje, nėra. Tai būtų pirmasis toks išsamus bandymas išanalizuoti Lietuvos partijų nuostatas, formuojant vieną svarbiausių atkurtos Lietuvos vidaus ir užsienio politikos tikslų – integraciją į ES. Todėl ši disertacija galėtų visapusiškai papildyti jau atliktus tyrimus užsienyje ir Lietuvoje.

Siekiant atskleisti partijų požiūrius į Europos integraciją, keliami šie **tyrimo klausimai:**

- Kokiais argumentais ir požiūriais Lietuvos partijos konstravo Europos integracijos diskursą Lietuvoje?
- Kokie išoriniai ir vidiniai veiksniai formavo Lietuvos partijų požiūrius į Europos integracijos klausimą?

- Koks santykis vyravo tarp nacionalinės tapatybės suvokimo ir integracijos į ES procesų?
- Kaip keitėsi ES vaidmens ir pačios integracijos idėjos samprata tarp Lietuvos partijų dviejų dešimtmečių laikotarpiu?
- Ką dabar Lietuvos partijoms reiškia ES ir kaip įsivaizduojama jos ateitis?

Tyrimo objektas: Lietuvos parlamentinių partijų požiūriai į Europos integraciją 1992–2016 m.

Tyrimo tikslas: paaiškinti, kaip formavosi Lietuvos partijų požiūriai į Europos integraciją, analizuojant jų raišką ir kaitą politiniame diskurse dviejų dešimtmečių laikotarpyje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Remiantis partijų požiūrių teorinėmis prielaidomis, išanalizuoti partijų požiūrių sampratą ir turinį apie Europos integraciją ir išskirti partijų nuostatas formuojančius veiksnius;
2. Suformuoti partijų požiūrių į Europos integraciją tyrimo metodologiją;
3. Taikant kiekybinę turinio analizę, ištirti Europos integracijos temų intensyvumą ir kaitą partijų programose rinkimams į LR Seimą;
4. Pasiremiant politinio diskurso analize, išanalizuoti vyraujančius Europos integracijos diskurso modelius partijų programose rinkimams į LR Seimą;
5. Atsižvelgiant į ideologinius, ekonominius, kultūrinius / nacionalinius ir kitus kintamuosius, nustatyti priežastines partijų požiūrių į Europos integraciją sąlygas.

Ginamieji teiginiai:

1. Lietuvos partijų požiūriai į Europos integraciją gali būti suskirstyti į tris diskurso modelius: pragmatinį – nacionalinį, federacinės Europos ir post-nacionalinės sąjungos.
2. Lietuvos partijų rinkimų programose dominuoja pragmatinis – nacionalinis diskurso modelis, kuriame atsiskleidžia instrumentinis požiūris į narystę ES.
3. Lietuvos partijų požiūrius į Europos integraciją formuoja šešios priežastinės sąlygos: ideologija, partijos įsikūrimo laikas, nacionalinio ir europinio konteksto bruožai, santykis su valdžia (valdžios / opozicinė partija) bei gautas balsų kiekis per rinkimus:
 - Partijų požiūriai į Europos politinę integraciją grindžiami ideologine kairės-dešinės ašimi: socialdemokratinės, liberaliosios, krikščioniškos demokratijos ir/arba regionalizmo ideologinės krypties partijos labiau pritaria Europos politinei integracijai, nei partijos, atstovaujančios

- kraštutinės kairės, agrarinę, konservatyviają arba kraštutinės dešinės ideologijas;
- Partijų požiūrius į Europos politinę integraciją formuoja nacionalinio konteksto ypatumai, t.y. Rusijos karinės grėsmės suvokimas, kylantis dėl Sovietų Sąjungos okupacijos ir geopolitinių šalies charakteristikų;
 - Partijų požiūrius į Europos politinę integraciją tai pat lemia jų įsikūrimo laikotarpis – ilgalaikę veiklos istoriją turinčios partijos labiau pritaria ES integracijos gilinimui;
 - Kaip ir politinės integracijos atveju, partijų požiūrius į Europos ekonominę integraciją struktūruoja ideologinė kairės-dešinės ašis: kraštutinės kairės, socializmo, agrarizmo, liberalizmo arba kraštutinės dešinės ideologinės krypties partijos turi kritiškesnius požiūrius į Europos ekonominę integraciją, nei ideologiškai nuosaikios partijos, atstovaujančios kairiąją, konservatyviają, krikščioniškos demokratijos arba regionalizmo ideologijas;
 - Svarbiausios partijų požiūrius į Europos ekonominę integraciją formuojančios kontekstinės aplinkybės yra šalies ekonomikos būklė ir iš ES gaunama ekonominė nauda – aukštas nedarbo lygis šalyje ir Lietuvai nepalankūs ES ekonomikos sprendimai lemia kritiškesnius partijų požiūrius į Europos ekonominę integraciją;
 - Partijų požiūrius tiek į politinę, tiek į ekonominę Europos integraciją taip pat formuoja jų santykinė galia ir vieta partinėje sistemoje.

Tyrimo metodai. Partijų požiūrių į Europos integraciją analizėje taikyti tiek kiekybiniai, tiek kokybiniai tyrimo metodai. Pirmajame empirinio tyrimo etape taikyta **kiekybinė turinio analizė**. Šiuo metodu buvo siekiama nustatyti Europos integracijos temos intensyvumą ir pokyčius partijų rinkimų į LR Seimą programose. Siekiant išanalizuoti Europos integracijos idėjų turinį rinkimų programose, antrajame disertacijos tyrimo etape atlikta **diskurso analizė**. Paskutiniajame empirinio tyrimo etape, pasitelkus **kokybinę lyginamąją analizę**, buvo siekiama įvertinti, kokios priežastinės sąlygos yra svarbiausios partijų nuostatoms dėl Europos integracijos.

Tyrimo šaltiniai:

Pirminiai šaltiniai:

- Lietuvos politinių partijų programos, kiti oficialūs dokumentai;

Antriniai šaltiniai:

- mokslinė literatūra;
- žiniasklaidos medžiaga;
- sociologinių tyrimų duomenys.

Disertacijos struktūra. Disertaciją sudaro įvadas, trys pagrindiniai skyriai, apimantys disertacijos teorinę, metodologinę bei empirinę dalis. Disertacijos pabaigoje pateikiamos išvados, disertacijoje naudoti literatūros šaltiniai ir priedai.

Disertacijos įvade pagrindžiama tiriamoji problema, apibrėžiamas darbo aktualumas, tikslas, uždaviniai, darbo naujumas ir jo reikšmė, pateikiama tyrimų apžvalga disertacijos tema ir ginamieji disertacijos teiginiai.

Pirmajame skyriuje „Partijų požiūriai į Europos integraciją: teorinės prielaidos“ pristatoma teorinė disertacijos dalis. Visų pirma pateikiama partijų požiūrių samprata ir turinys Europos integracijos procese. Toliau pereinama prie socialinio konstruktyvizmo teorijos, kurios pagrindu analizuojami partijų požiūriai. Paskutiniajame šio skyriaus poskyryje pristatomi svarbiausi partijų požiūrius į Europos integraciją formuojantys veiksniai.

Antrajame skyriuje „Partijų požiūrių į Europos integraciją tyrimo metodologija“ pateikiama darbo metodologija ir metodai. Šiame skyriuje pagrindžiamas disertacijos tyrimo atvejų pasirinkimas ir duomenų šaltiniai. Jame atskirai pristatomi tyrimo metodai – kiekybinė turinio analizė, partijų diskurso analizė ir kokybinė lyginamoji partijų požiūrių analizė bei jų taikymo technika partijų požiūrių tyrime.

Trečiajame skyriuje „Partijų požiūriai į Europos Sąjungą ir integraciją joje“ pateikiami gautieji tyrimų rezultatai ir jų apibendrinimai. Šį skyrių sudaro trys empirinės disertacijos tyrimo dalys. Pirmojoje dalyje nagrinėjamas Europos integracijos temos intensyvumas ir kaita LR Seimo programose. Antrojoje skyriaus dalyje pristatomi Europos integracijos modeliai Lietuvos partijų rinkimų programose ir juose plėtojamos idėjos apie Europos integraciją bei Lietuvos narystę ES. Paskutinėje šio skyriaus dalyje, pasitelkus kokybinę lyginamąją analizę, nagrinėjamos priežastinės sąlygos, lemiančios partijų nuostatas Europos integracijos atžvilgiu.

Baigiamojoje dalyje pateikiamos disertacijos išvados, atspindinčios disertacijos įvade suformuluotą tyrimo tikslą ir jį papildančius uždavinius.

Disertaciją sudaro 277 puslapiai, pateikta 18 lentelių ir 56 paveikslai. Literatūros sąrašą sudaro 305 šaltiniai. Darbo pabaigoje pateikta 11 priedų.

IŠVADOS

1. Politinės partijos užima svarbią vietą Europos integracijos procese. Visuomenės vidaus gyvenime partijos koordinuoja ir derina visuomeninius interesus, perkelia piliečių reikalavimus valdžios institucijoms ir perduoda juos į Europos lygmenį. Nuo to, kokios partijos laimi nacionalinius rinkimus, priklauso ne tik nacionalinės politikos darbotvarkė, bet ir politikos darbotvarkė ES – partijų deleguoti atstovai vyriausybėje ir ES institucijose formuoja ir įgyvendina politinius sprendimus dėl ES bei šalies integracijos joje. Atsižvelgiant į visa tai, teigtina, kad partijos yra viena

svarbiausių jungčių tarp nacionalinio ir europinio lygmens politikos, jų pagalba užtikrinamas valstybės interesų atstovavimas europinėje erdvėje, formuojama viešoji nuomonė apie ES ir prisidedama prie Europos ateities kūrimo.

2. Remiantis teoriniu darbo pagrindu – socialinio konstruktyvizmo teorija ir jį papildančiomis ideologinės partijų priklausomybės, strateginės partijų konkurencijos ir nacionalinio konteksto teorinėmis išvalgomis, disertacijoje apibrėžtas partijų požiūrių į Europos integraciją turinys ir jį paaškinantys kintamieji. Svarbiausiais partijų nuostatas formuojančiais veiksniais nurodyti ideologija, partijos santykis su valdžia (valdžios / opozicinė partija), gautas balsų kiekis per rinkimus, partijos amžius ir nacionalinio bei europinio konteksto ypatybės. Pastarųjų poveikis partijų požiūriams buvo analizuojamas empirinėje disertacijos dalyje. Tyrimas patvirtina svarbiausius socialinio konstruktyvizmo teorijos teiginius apie idėjų, subjektyvių vertinimų, vertybių ir diskursų svarbą Europos integracijos procese ir skatina juos suvokti tiek kaip objektyvių socialinių ir politinių aplinkybių formuojamus reiškinius, tiek kaip subjektyvių politinių tapatybių ir požiūrių dalį. Pasirinkta tyrimo metodologija, apimanti mišrius metodus ir kelis tyrimo lygmenis bei integruojanti naujausias tarptautinių tyrimų praktikas, leido atlikti išsamų ir visapusišką partijų požiūrių turinio ir jo veiksmų tyrimą, atskleidžiantį sudėtingą ir aktualią, tačiau iki šiol mažai tyrinėtą, partijų požiūrių į Europos integraciją genezę nuo pirmųjų LR Seimo rinkimų po Nepriklausomybės atkūrimo iki pat šių dienų.

3. Jei tradiciškai partijų nuostatos ES atžvilgiu dažniausiai tiriamos analizuojant partijų rinkimų programas Europos parlamento rinkimuose, tai šioje disertacijoje tiriamos partijų programos nacionalinio parlamento – Seimo – rinkimuose. Toks pasirinkimas daug tiksliau ir objektyviau atskleidžia ES vietą ir reikšmę nacionalinėje politikos darbotvarkėje. Atlikus kiekybinę partijų rinkimų į LR Seimą programų turinio analizę, nustatyta kiekybinė Europos integracijos temos aprėptis ir intensyvumas. Partijų požiūriai į Europos integraciją buvo klasifikuoti pagal atskiras temas – tai ES politinė sistema, ekonominė struktūra, išorės politika, vertybės, visuomenės sandara ir nacionalinės valstybės vaidmuo Europoje, atskleistas šių temų vertinimo kryptingumas (teigiamas / neigiamas) ir parodyta, kaip jų santykis ir turinys keitėsi 1992–2016 m. laikotarpiu. Paašškėjo, kad Europos integracijos temos partijų programose buvo plėtojamos gana nuosekliai, kadangi teiginių į jas ilgainiui daugėjo ir partijos vis daugiau dėmesio skyrė Lietuvos narystei ES. Tokią ES integracijos kaip diskurso temas dinamiką lėmė kelios ir įvairios priežastys – intensyvėjantis pasirengimas narystei ES (EB) ir gilėjantis valstybės eurointegracijos procesas, išaugęs į parlamentą patenkančių partijų skaičius ir ilgainiui pasikeitęs rinkimų programų formatas – jos darėsi ilgesnės ir išsamesnės. Pagrindinių partijų rinkimų programose

vyrauja proeurointegracinė pozicija ir teigiami įvairių Europos integracijos politikos sričių vertinimai. Partijos daugiausiai dėmesio skyrė toms Europos integracijos politikos sritims, kurias tiesiogiai veikė vidaus politikos poreikiai – tai visuomenės sandara, nacionalinės valstybės vaidmuo ES ir ekonominė integracija. Šių temų paplitimą galima iš dalies paaiškinti analizuotų šaltinių pobūdžiu – rinkimų į LR Seimą programos yra nacionalinio lygmens dokumentai, kuriuose partijos pateikia savo požiūrius į vidaus politikos problemas ir siūlo jų sprendimus. Vis dėlto, nacionaline perspektyva paremto eurointegracinio diskurso rėmuose nėra formuojamas aktyvus valstybės ir jos piliečių santykis su Europa, grįstas ne tik ekonominės naudos suvokimu, bet ir ilgalaikėje perspektyvoje tvaresniu tapatinimusi su Europos politine bendruomene.

4. Siekiant atskleisti partijų požiūrių į Europos integraciją turinį, atlikta partijų rinkimų programų diskursų analizė. Jos teorinis modelis yra pagrįstas H. Sjursen ir V. Schmidt suformuluotais ES integracijos diskursais. Paaiškėjo, kad Lietuvos partijoms būdinga daugialypė Europos integracijos samprata, kurioje persipina trys Europos integracijos diskursai – tai pragmatinis – nacionalinis, federacinės Europos ir post-nacionalinės sąjungos. Nors partijų požiūriai į Europos integraciją yra daugiasluoksniai, o juos pagrindžiantys diskurso modeliai kiek persidengia, rinkimų programose dominuoja pragmatinio – nacionalinio diskurso bruožai. Remiantis juo, Lietuvos narystė ES grindžiama Tautų Europos leitmotyvu, pagal kurį, ES veikla ir visas eurointegracinis procesas siejamas su nacionaline valstybe bei jos veikla. Pamatiniais Lietuvos veikimo tarptautinėje arenoje principais laikomi nacionalinis suverenitetas ir savarankiškumo išlaikymas, o svarbiausias šalies tikslas ES – kuo efektyviau realizuoti savo nacionalinius interesus. Tokiu būdu dominuoja instrumentinis partijų požiūris į eurointegracinius procesus ir narystė ES vertinama per tai, kiek ji padės šaliai įgyvendinti vidaus ir užsienio politikos uždavinius.

5. Išanalizavus nacionalinio – pragmatinio diskurso turinį pagal atskiras Europos integracijos temas, nustatytos svarbiausios partijų požiūrius į Europos integraciją apibūdinančios idėjos. Remiantis jomis:

5.1. Partijų požiūriai į ES politinę sistemą parodė, kad ES institucijos laikomos svarbiomis eurointegracinį procesą užtikrinančiomis veikėjomis, o į jas itin atsižvelgiama tada, kai šių institucijų pagalba galima išspręsti nacionalinio lygio problemas arba pagrįsti rinkiminių įsipareigojimų turinį. Tačiau bendrų europinių interesų suvokimas, europinio lygmens problemų diskusija, jų sąlyčio taškų ieškojimas su nacionalinio lygmens įvykiais partijų rinkimų programose yra fragmentiškas ir retas reiškinys. Visa tai siejama su partijų požiūriais į ES sprendimų priėmimo ir ES priklausančių valstybių narių sąveikos modelius: tose srityse, kuriose partijos mato apčiuopiamą

ES veiklos naudą, jų požiūriai į centralizuoto ES valdymo idėją (ir potencialiai federacinę ES) yra labiau palankūs. Pavyzdžiui, partijos pritarė ES dalyvavimui tokiuose sektoriuose kaip energetika, transporto politika ar santykiai su ES Rytų kaimynėmis. Srityse, kuriose ES reguliavimas riboja nacionalinių vyriausybių veiklą, pavyzdžiui, mokesčių politika, arba veikė socialiai jautrius sektorius bei neatitiko partijos keliamų nacionalinių politikos tikslų, partijos linkusios išlaikyti nepriklausomą veiklos kryptį ir skatinti tarpvyriausybiskumą ES. Tokia pozicija labiausiai būdinga dešiniuosims ir liberaliosioms partijoms – Tėvynės Sąjungai – Lietuvos krikščionių demokratų partijai ir Lietuvos Respublikos Liberalų sąjūdžiui, taip pat – nacionalinio suvereniteto apsaugą Europos integracijos procese akcentuojančiai partijai „Tvarka ir teisingumas“.

5.2. Partijų požiūrių į ES ekonominę struktūrą analizė atskleidė, kad jų programose įsivertinęs ES, kaip ekonominės sąjungos su valstybėms naudinga finansine sistema, įvaizdis. ES pirmiausiai suvokiama kaip problema sprendžianti organizacija, kurios tikslas – jai priklausančių valstybių ekonominių klausimų atstovavimas ir jų interesų įgyvendinimas, kuris mažai siejamas su politiniu ir/arba kultūriniu valstybių narių bendradarbiavimu. Tokiu būdu Europos integracijos idėja plačiausiai matoma per neigiamos integracijos politikas – vieningos rinkos kūrimą ir prekybos kliūčių tarp valstybių šalinimą. Nors ekonominės integracijos naudos suvokimu paremtas diskursas iš esmės yra eurooptimistinis, jo ilgalaikės pasekmės vertintinos kritiškai. Partijų susitelkimas ties ekonomiais ES narystės aspektais skatina didelius visuomenės lūkesčius ES atžvilgiu, jo pagalba konstruojamas Europos, kaip ekonominio ir finansinio projekto, įvaizdis. Tačiau, ateityje Lietuvos ūkio finansinei priklausomybei nuo ES sumažėjus, partijoms taps sudėtingiau ES teikiamas galimybes panaudoti vidaus politikos poreikiams, o šalies gyventojams bus sunkiau narystę ES susieti su aiškiai matomais materialiniais rezultatais. Tuo tarpu ekonominio vystymosi skirtumai su kitomis ES valstybėmis narėmis vis dar išliks akivaizdūs. Nekuriat gilesniu tapatybiniu ryšiu ir kultūrine piliečių sąveika paremto santykio su Europa ir ES, tokia situacija sudaro sąlygas formuoti euroskeptiškomis nuostatomis palankiai aplinkai.

5.3. Partijų požiūriai į ES išorės politiką patvirtina disertacijoje keliamą hipotezę, jog tai, kokio tipo argumentai yra pabrėžiami kalbant apie Europos integraciją, lemia nacionalinio ir išorinio konteksto ypatumai. Lietuvos partijų programose ES užsienio politiką siekiama formuoti pagal tuos prioritetus, kuriems pirmenybę teikia Lietuva – tai Rytų kaimynystės politikos skatinimas, šių šalių narystės ES perspektyvos palaikymas, ekonominių santykių su jomis

vystymas, Lietuvai palankaus ES bendradarbiavimo su JAV gilinimas. Partijų požiūriai į ES išorės politiką ir bendrą Europos integracijos projektą, visų pirma, grindžiami geografinio artimumo, istorinių ryšių ir ekonominės naudos motyvais.

5.4. Partijų nuostatose į ES vertybes atsiskleidžia klasikinė platoniškojo pobūdžio Europos idėja, nes jų rinkimų programose Europa, tiesiogiai siejama su ES veikimu, laikoma Vakarų civilizacijos vertybių sistemos dalimi, kurios svarbiausi bruožai yra krikščionybė, įstatymo viršenybė, demokratinio valdymo tradicija ir visapusiška pažanga. Šių vertybių pagrindu Europa matoma kaip aiškiai kultūriškai ir teritoriškai apibrėžtas darinys, kuris yra nukreiptas į tiesioginį prieštaravimą *Kitam*. Lietuvos partijų programose Europos *Kitas*, visų pirma, yra Rytai ir svetimtaučiai (imigrantai, ne ES valstybių piliečiai). Toks Europos integracijos idėjų pateikimas rodo, kad nacionalinės Europos sampratos atspindi ne tik vienybės idealus, bet yra neatsiejamos nuo išorinių skirčių ir apima dichotominės idėjas. Tuo pat metu *Europa* partijų diskurse yra ir netiesioginis Lietuvos *Kitas*, tačiau jis yra pripažįstamas, pozityvus ir su juo siekiama tapatintis. Europinis tapatumas partijų požiūriuose siejamas su etnokultūrinėmis šalies vertybėmis, dėl ko Europa suprantama kaip vieta, kurioje galima išsaugoti šalies tapatybę ir apsiginti nuo išorinių grėsmių. Tokiu būdu europinis tapatumas suprantamas kaip pozityvus nacionalinę tapatybę papildantis (sustiprinantis) dėmuo. Lietuvos partijų požiūriuose pasireiškusiai europinės tapatybės internalizacija gali rodyti, jog kai kuriose ES valstybėse narėse europinė tapatybė išlieka nacionalinės tapatybės vediniu, dėl ko ji vis dar nereprezentuoja visus europiečius jungiančių vertybių.

5.5. Iš partijų nuostatų į ES vertybes ir europinį tapatumą išryškėja požiūriai į visuomenės sandaros modelį Europos integracijos procese. Partijų programose stengiamasi išlaikyti pusiausvyrą tarp nacionalinės kultūros tęstinumo bei daugiakultūrės aplinkos puoselėjimo ir tautiškumas nėra priešinamas pilietinės visuomenės koncepcijai. Tačiau kultūrinė įvairovė, apimanti ne ES šalių piliečių kultūros tradicijas, nėra suvokiama kaip Europos visuomeninio modelio, o kartu ir europinio tapatumo dalis, kadangi apie atvirumą trečiųjų šalių gyventojams beveik nekalbama arba tai yra laikoma grėsme nacionalinei valstybei. Tokiu būdu partijų programinėse nuostatose atsiskleidžia teritoriškai ir kultūriškai uždara Europos koncepcija, kurioje teritorija, tautybė, kalba ir kiti tam tikrai nacionalinei bendruomenei priklausomybę implikuojantys kriterijai – laikomi svarbiais europinio tapatumo bruožais. Be to, visuomenės raidos aptarimas rinkimų programose retai kada įtraukė europinę dimensiją ir iš visų

eurointegracinių temų buvo labiausiai atribotas nuo eurointegracinio konteksto. Tai gali rodyti, kad partijų programinėse nuostatose visuomeninė sfera kol kas – priskirtina tik nacionaliniam lygmeniui, o narystė ES išlieka siejama ne su socialinės, o su politinės ir ekonominės raidos vektoriais.

5.6. Nors partijų nuostatose į ES politikos sritis vyravo pragmatinio – nacionalinio diskurso bruožai, požiūriuose į nacionalinės valstybės poziciją ES, gana aiškiai atsiskleidė federacinės Europos diskursas. Remiantis juo, kai kuriose partijose numatoma Lietuvą kuo greičiau priartinti prie pažangiausių ES valstybių narių ekonominio ir socialinio išsivystymo lygio, dėl ko partijos sutaria spartinti (gilinti) Lietuvos integracijos ES procesą. Nors tokia pozicija siejama su integracijos ES pobūdžiu – tai nuolatinis procesas, tiesiogiai veikiantis šalies ūkį, ekonominę politiką ir politinį procesą, ji kyla iš partijų požiūriuose atsiskleidusio nepasitenkinimo narystės ES rezultatais, daugiausiai – dėl nepakankamų ekonominių laimėjimų būnant ES nare. Dėl to Europos integracija programose yra matoma per neišnaudotos galimybės idėją ir narystė ES pateikiama kaip tam tikra siekiamybė, o ne jau egzistuojanti realybė, dėl ko šalies priklausymas ES vaizduojamas kaip nuolatinių pastangų reikalaujantis tikslas, kurį būtina nuolatos manifestuoti. Suformuoti nuoseklią nacionalinės valstybės poziciją ES trukdo partijų požiūriuose atsiverianti įtampa tarp nacionalinio savarankiškumo išlaikymo ir gilesnės integracijos ES (ir eurointegracinių politikos tikslų) problema – gilėjanti integracija ES reikalauja didesnių narystės įsipareigojimų prisiėmimo nacionaliniu lygmeniu, o tai reiškia didesnius apribojimus nacionaliniam suverenitetui. Atsižvelgiant į diskurso performatyviąją galią, toks neatitikimas tarp partijų požiūrių ir eurointegracinių tikslų gali sąlygoti prieštaravimus partijoms formuojant ir įgyvendinant sprendimus ES.

6. Išanalizavus partijų programines nuostatas į Lietuvos narystę ES ir integraciją joje, išnagrinėtos svarbiausios vidaus ir išorės politikos sąlygos, lemiančios partijų požiūrius į Europos politinę ir ekonominę integraciją – tai jų ideologinė kryptis, konkrečios partijos santykis su valdžia (valdančioji *versus* opozicinė), per rinkimus gautas balsų kiekis / partijos populiarumas, partijos amžius, šalies saugumo aplinkos / saugumo grėsmių vertinimas, esminiai įvykiai ES ir esama ekonominė šalies situacija. Šiam tikslui, pasitelkus kokybinę lyginamąją analizę, atskleista sudėtinga ir kompleksiška partijų požiūrių į Europos integraciją ir juos lemiančių sąlygų struktūra. Paaiškėjo, kad nei viena šių sąlygų nėra pakankama, kad partijos pritartų arba nepritartų Europos integracijos procesams, o partijų požiūrių priežastimis jos gali būti tik tam tikrų sąlygų kombinacijose:

6.1. Partijų teigiamų požiūrių į Europos politinę integraciją sąlygų analizė parodė, kad partijų pritarimą politinei integracijai skatino keturių sąlygų kombinacijos, kurios numatė partijos buvimą valdžioje (vyriausybėje) ir saugumo grėsmių suvokimą; arba aukštą partijos populiarumą ir saugumo grėsmių suvokimą; arba kairiąją, liberaliąją, krikščioniškąją demokratinę, regionalizmo ideologinę kryptį, aukštą populiarumą ir ilgametę veiklos patirtį; arba kairiąją, liberaliąją, krikščioniškąją demokratinę, regionalizmo ideologinę kryptį, ilgametę veiklos patirtį ir saugumo grėsmių suvokimą. Remiantis šiomis sąlygomis, daroma išvada, kad Lietuvos partijų pritarimas Europos valstybių politiniam vienijimuisi, dažniausiai siejosi su nacionalinio konteksto ypatybėmis, kadangi daugeliu atvejų kombinacijose pasikartoję grėsmių nacionaliniam saugumui sąlyga, kuri Lietuvos kontekste, dėl neigiamos istorinės patirties ir geopolitinių šalies charakteristikų, labiausiai tapatinama su Rusijos Federacijos poveikiu. Vis dėlto, atsižvelgiant į analizės metu pasireiškusių daugialypį priežastingumą, saugumo grėsmių sąlyga pritarimui politinei integracijai ES tapo nebesvarbi, jei partija atstovavo kairiąją, liberaliąją, krikščioniškąją demokratinę, regionalizmo ideologinę kryptį, buvo populiarūs tarp rinkėjų ir turėjo ilgametę veiklos patirtį, padidinančią jos galimybes patekti į parlamentą.

6.2. Partijų neigiamų požiūrių į ES politinę integraciją sąlygų analizė atskleidė, kad daugeliu atvejų partijų nepritarimo Europos politinei integracijai priežastinėmis sąlygomis buvo atvirkštiniai veiksniai, palyginus su teigiamais požiūriais, t.y. partijų nepritarimą integracijai skatino priklausymas opozicijai, žemas populiarumas, saugumo grėsmių kaip silpnų vertinimas rinkimų metu, atstovaujamos ideologijos bruožai ir sąlyginai jaunas partijos amžius, kuris skaičiuojamas nuo Lietuvos įstojimo į ES 2004 metais. Tačiau šias sąlygas išskirtinėmis darė tai, kokiose kombinacijose jos pasireiškė. Skirtingai nei teigiamų nuostatų dėl ES, nedalyvavimas vyriausybės veikloje arba tiksliau – priklausymas opozicijai, partijų požiūriams tapdavo reikšmingas tik tada, jei partija buvo jauna ir savo veiklą pradėjusi jau po 2004 m., dėl ko partija nedalyvavo ES stojimo procesuose ir rinkėjų akyse nebuvo už juos atsakinga. Atsižvelgiant į tai, partijai tapdavo lengviau formuluoti kritiškas pozicijas Europos integracijos klausimais. Ideologijos sąlyga tapdavo reikšminga dviem atvejais – konservatyviosios, agrarinės arba liberalios ideologinės krypties partijos būdavo linkusios formuoti kritiškas pozicijas dėl ES tada, kai valstybei tiesioginės saugumo grėsmės buvo vertinamos kaip nežymios arba pačios partijos santykinė galia partinėje sistemoje būdavo sumažėjusi, t.y. jos nedalyvaudavo vyriausybės veikloje (priklausė

opozicijai), o jų populiarumas tarp rinkėjų būdavo sumažėjęs. Tačiau, skirtingai nei teigiamų programinių nuostatų atveju, partijos amžius čia tapdavo nebesvarbus. Sąlyginai kaip stabili įvertinta saugumo aplinka ir žemas partijos populiarumas pasireiškė atvirkštiniu priešastingumu – nesant akivaizdžių grėsmių nacionaliniam saugumui, partijų populiarumo praradimas nacionaliniu lygiu, sumažinantis jų patekimo į LR Seimą galimybes, skatino kritiškas nuostatas dėl politinės integracijos europiniame lygmenyje, o neigiamus vidaus politikos procesus buvo bandoma sieti su naryste ES. Skirtingai nei teigiamų požiūrių atveju, neigiamas nuostatas dėl Europos politinės integracijos dažniau išreiškė dešinėsios nei kairiosios partijos (Tėvynės sąjunga – Lietuvos krikščionys demokratai, Lietuvos centro sąjunga, Lietuvos liberalų sąjunga, Lietuvos Respublikos Liberalų sąjūdis, partija „Tvarka ir teisingumas“), kurių ideologiniai įsitikinimai, numatantys nacionalinio suvereniteto apsaugą, tradicijų ir vertybių išsaugojimą, skatino nepritarimą ES viršvalstybinių institucijų kompetencijų plėtrai ir politinės integracijos gilinimui.

6.3. Partijų teigiamų požiūrių į ES ekonominę integraciją analizės rezultatai parodė, kad pritarimą ES ekonominei integracijai taip pat formavo kelių sąlygų kombinacijos. Partijų reiškiamos nuostatos buvo glaudžiai susijusios su jų dalyvavimu vyriausybėje. Tačiau tam, kad ši sąlyga struktūruotų partijų nuostatas, buvo būtinos dvi sąlygos: arba partijų politika turėjo būti palaikoma ES lygmeniu priimamų sprendimų, kurie buvo palankūs Lietuvai ir sutapo su nacionalinių partijų tikslais ES, arba partijos veikė šaliai palankiame ekonominiame kontekste, kurio rodikliu šiame darbe yra laikomas žemas nedarbo lygis rinkimų metu. Pastebėtas gana aiškus ideologijos ryšys su partijų programinėmis nuostatomis į ES, tačiau jis taip pat pasireiškė tik kombinacijose su kitomis sąlygomis. Socialdemokratinės, konservatyviosios, krikščioniškos demokratinės arba regionus atstovaujančios šalies partijos buvo linkusios pritarti ekonominei integracijai, jei jos tuo metu turėjo aukštą palaikymą tarp rinkėjų ir jas supo arba palankus europinis kontekstas, arba stabili vidaus ekonomikos situacija. Vis dėlto, kuomet partijos populiarumas sumažėdavo, tai svarbiausiomis partijų paramos ES ekonominei integracijai sąlygomis tapdavo ideologija, palankus europinis kontekstas ir žemas nedarbo lygis šalyje. Žvelgiant per ideologijų prizmę, teigiamų programinių nuostatų kokybinė lyginamoji analizė patvirtino ES, kaip labiausiai centro partijų palaikomo, projekto idėją, kadangi dažniau ES ekonominei integracijai pritarė centro kairės ir centro dešinės partijos (Lietuvos socialdemokratų partija, Naujoji sąjunga, Darbo partija, Tėvynės sąjunga – Lietuvos krikščionys demokratai).

6.4. Neigiamų partijų požiūrių į ES ekonominę integraciją analizė atskleidė dėsningumus, glaudžiai susijusius su laiko dimensija. Paaiškėjo, kad partijų nepritarimas ES ekonominei integracijai iki 2008 m. rėmėsi, pirmiausia, vidaus politikos veiksnių įtaka – partijų neigiamas nuostatas dėl ES ekonominių sprendimų dažniausiai apibūdindavo sąlygų kombinacijos, numatančios dalyvavimą opozicijos veikloje, žemą palaikymą tarp rinkėjų, aukštą nedarbo lygį šalyje bei ideologijos ir dalyvavimo opozicijos veikloje sąlygas. Tai leidžia teigti, kad iki įstojimo į ES ir Lietuvos narystės ES pradžioje, partijų nuostatas labiausiai formavo nacionalinės aplinkybės ir strateginės partijų konkurencijos veiksniai. Po 2008 m. kartu su šiomis sąlygomis partijų pozicijas pradėjo struktūruoti išorinio (europinio) konteksto įvykiai – pasaulinė ekonomikos krizė, euro įvedimas Lietuvoje 2015 m. ir artėjantis ES finansinės paramos mažėjimas. Nors partijų pritarimą / nepritarimą Europos integracijai ir požiūrius į ES politikos sritis dažniausiai diktavo pragmatiniai išskaičiavimai ir naudos motyvai, ES ekonominės integracijos atžvilgiu pasireiškė stiprus ideologinių įsitikinimų poveikis. Pastebėta, kad kritiškas nuostatas ekonomikos srityje reiškė liberaliosios ideologinės krypties partijos – Lietuvos liberalų sąjunga, Liberalų ir centro sąjunga ir Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis, taip pat – vienos problemos (partija „Drąsos kelias“) ir populistinės partijos (Tautos prisikėlimo partija, partija „Tvarka ir teisingumas“).

7. Pagal partijų programines nuostatas galima teigti, jog akivaizdžiausi ES integracijos rėmėjai yra sisteminės ir valdžios partijos, kurios praktiškai įgyvendina eurointegracinę darbotvarkę nacionaliniame lygmenyje. Atsiskleidęs ryšys tarp partijų populiarumo dinamikos ir požiūrių į ES integraciją, leidžia manyti, kad partijos linkusios iškelti Europos integracijos klausimą nacionalinių rinkimų metu ir skatinti partijų konkurenciją proeuropinės – antieuropinės takoskyros dimensijoje: valdančioje koalicijoje nedalyvaujančios arba naujai įsisteigusios partijos yra linkusios formuluoti kritiškas politikos pozicijas Europos integracijos klausimais, palyginus su ilgą laiką valdžioje esančiomis ir už eurointegracinę politiką atsakingomis partijomis. Tokiu būdu oponuojančios ES partijos gali save aiškiai atskirti nuo kitų partijų (dažniausiai sisteminių), įtvirtinti savo ideologinę tapatybę ir pritraukti valdančiųjų partijų vykdoma politika nepatenkintų rinkėjų balsus. Antra vertus, analizės metu atsiskleidusi ideologinė kairės-dešinės skirtis parodė, kad Lietuvos partijų požiūriai į ES politiką priklauso ne tik nuo objektyvių (strateginių) veiksnių, bet taip pat yra reikšmingai susiję su jų ideologinėmis nuostatomis ir atstovaujamos vertybėmis. Atsižvelgiant į apibūdintą partijų požiūrių priežastingumą, nacionalinių partijų politikoje Europos integracija gali būti laikoma

reikšmingu politines skirtis papildančiu arba jas sustiprinančiu elementu, kurio svarba išryškėja nacionalinių rinkimų metu. Pastebėtina, kad šie apibendrinimai apie Lietuvos partijų požiūriuose pasireiškusias sąlygas taip pat būdingi ir kitų ES šalių politikos veikėjams, priklausantiems vadinamosioms senosioms ES valstybėms narėms, įstojusioms į ES prieš 2004 metus. Tai leidžia teigti, kad, nors politinio elitų nuostatų turinys ES valstybėse narėse reikšmingai skiriasi, tačiau jų priežastingumas yra panašus. Todėl, šiuo atžvilgiu, tarp senųjų ir naujųjų ES narių pasireiškiančios takoskyros gali būti mažesnės nei iki šiol įprasta manyti. Tačiau Lietuvos partijų požiūrių išskirtinumą ES valstybių kontekste rodo juose pasireiškusios unikalios sąlygų kombinacijos ir stiprus nacionalinio konteksto priežastingumas – jo turinys lemia skirtingas ES valdymo sampratas ir nacionalinės valstybės raidos vizijas besiintegruojančioje Europoje.

8. Partijų dalyvavimas valdžioje ir galimybė formuoti eurointegracinę politiką kartu su išaugusiomis saugumo grėsmėmis valstybei buvo svarbiausi veiksniai, didinantys partijų pritarimą Europos politinei integracijai. Labiausiai jie pasireiškė tik užmezgus sutartinius santykius su EB (ES) 1992 m. ir po įstojimo į ES, 2008 m. ir 2016 m. (išskyrus 2012 m.). Tuose rinkimų laikotarpiuose, kuriuose Rusija nebuvo suvokiama saugumo grėsme Lietuvai (1996 m. ir 2012 m.), partijos pritarimo Europos politiniam vienijimuisi neturėjo. Teigiami partijų požiūriai į ES ekonominę integraciją stipriausiai reikėsi santykių su ES pradžioje ir jau įstojus į ES, tačiau jų, kaip ir politinės integracijos atveju, ženkliai sumažėjo 2012 m. rinkimuose. Svarbiausios to priežastys buvo Lietuvai nepalankūs ES sprendimai ekonomikos srityje ir žemas rinkėjų palaikymas. Nuostatų pokyčiai atsispindėjo ir partijų diskursuose – pragmatinio – nacionalinio diskurso idėjos, kurios šiame darbe laikomos kritiškiausiomis dėl ES, rinkimų programose tapo dar ryškesnės. Partijų požiūrių į ES politinę integraciją sąsajos su požiūriais į ekonominį bendradarbiavimą ES rodo, jog požiūriai į šiuos du Europos integracijos aspektus yra tarpusavyje priklausomi, o partijų lygmenyje egzistuoja vientisas ir nedalomas Europos integracijos vaizdinys. Vadinas, su tam tikru ES integracijos aspektu, kaip ekonomika, susiję įvykiai gali formuoti partijų pozicijas dėl kitų ES veiklos sričių, kaip politinių institucijų reikalai. Todėl prognozuojant galimus Lietuvos partijų požiūrių į ES integracijos raidos scenarijus, tikėtina, kad ateityje dėl ES finansinės paramos pokyčių, jie gali tapti kritiškesni, o juos dar labiau skatins didėjantis Europos kultūrinis ir socialinis heterogeniškumas. Tai gali riboti partijų įsipareigojimą Europos politiniam projektui.

LITERATURE/ LITERATŪRA

1. Alonso, S., Volkens, A., Cabeza, L. & Gómez, B. (2012). The Content Analysis of Manifestos in Multilevel Settings. Exemplified for Spanish Regional Manifestos. Social Science Research Center Berlin (WZB), Discussion Paper SP IV 2012–201.
2. Babachinaitė, G., Novagrockienė, J., Rauličkytė, A. & Valickas (1998). Lietuvos valdžių elito teisinės sąmonės ir savimonės ypatumai. Vilnius: Eugrimas
3. Best, H., Lengyel, G. & Verzichelli, L. (2012) (Eds.). The Europe of Elites: A Study into the Europeanness of Europe's Political and Economic Elites. Oxford: Oxford University Press.
4. Braun, D., Hutter, S. & Kerscher, A. (2015). What type of Europe? The salience of polity and policy issues in European Parliament elections. European University Institute, Department of Political and Social Science Articles.
5. Budge, I. (2001). Validating Party Policy Placements. *British Journal of Political Science* 31, 210-23.
6. Christiansen, T., Jorgensen, K., E. & Wiener, A. The Social Construction of Europe. *Journal of European Public Policy*, 6, 4, 1999, 528-544.
7. Cowles, M., Caporaso, J. A. & Risse, T. (2001). *Transforming Europe. Europeanization and Domestic Change*. Ithaca, New York: Cornell University Press.
8. Dimitrova, A. (Ed.). (2004). *Driven to Change: The European Union's Enlargement Viewed from the East*. Manchester: Manchester University Press.
9. Drulak, P. (Ed.). (2001). *National and European Identities in EU enlargement. Views from Central and Eastern Europe*. Prague: Institute of International Relations.
10. Eder, K. & Spohn, W. (Eds.). (2005). *Collective Memory and European Integration: The Effects of Integration and Enlargement*. Aldershot: Ashgate Publishing Limited.
11. Europos Komisija (2016). *Šalies ataskaita. Lietuva 2016*. [Retrieved June 2, 2017]. Retrieved from: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2016/cr2016_lithuania_lt.pdf
12. Haller, M. *The European Integration as an Elite Process: The Failure of a Dream?* New York: Routledge, 2008.
13. Hix, S. (2006). *Europos Sąjungos politinė sistema*. Vilnius: Eugrimas.
14. Hooghe, L. & G. Marks (2005). Calculation, Community and Cues - Public Opinion on European Integration. *European Union Politics*, 6(4), 419 – 443.
15. Hooghe, L., Marks, G. & Wilson, C., J. (2002). Does Left/Right Structure Party Positions on European Integration? *Comparative Politics Studies*, 35(8), 965-989.
16. Jankauskas, A. (sud.). *Demokratija Lietuvoje: elitas ir masės*. Vilnius : Lietuvos istorijos instituto leidykla, 1996.
17. Jastramskis, M. Lietuvos visuomenės ir politinių partijų nuostatos ES atžvilgiu 2009-2013 m. Kn.: Vilpišauskas, R., Kropas, S., Gulbinas, T., Pranevičius, J., Martinkonis, R. (red.). *Lietuva Europos Sąjungoje: metraštis*. Vilnius : Europos integracijos studijų centras, 2014, p. 9-33.
18. Krupavičius, A. (1996). Models of Post-Communist Political Elites in Central Europe and the Baltics: Comparative Analysis. *Papers on Democratic Transition*, 158. Budapest: Hungarian Center for Democracy Studies Foundation.
19. Krzyzanowsky, M. On the 'Europeanisation' of Identity Constructions in Polish Political Discourse after 1989. In: A., Galasinska and M. Krzyzanowski (Eds.). *Discourse*

and Transformation in Central and Eastern Europe. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2009, p. 95-113.

20. Lewis, G., P. & Markowski, R. (Eds.). Europeanising party politics? Comparative perspectives on Central and Eastern Europe. Manchester, New York: Manchester University Press, 2011.

21. Lipinski, A. Europe as a Symbolic Resource: On the Discursive Space of Political Struggles in Poland. KFG Working Paper Series, No. 10, January 2010, Kolleg-Forschergruppe (KFG) „The Transformative Power of Europe“, Freie Universität Berlin.

22. Maniokas, K. (2009). Lisabonos sutarties implikacijos Lietuvai: kvalifikuota dauguma ir Europos Sąjungos darbotvarkė. *Politologija*, 3 (55), p. 69 – 88.

23. Maniokas, K. Europos sąjungos plėtra ir europeizacija: Vidurio ir Rytų Europos valstybių įsijungimas į Europos Sąjungą. Vilnius: Eugrimas, 2003.

24. Maniokas, K., Vilpišauskas, R. & Žeruolis, D. (sud.) Lietuvos kelias į Europos Sąjungą. Europos susivienijimas ir Lietuvos derybos dėl narystės Europos Sąjungoje. Vilnius: Eugrimas, 2004.

25. Marks, G., Wilson & Ray, L. (2002). National Political Parties and European Integration. *American Journal of Political Science*, 46, 3, 585-594.

26. Masiulis, K. (1997). Lietuvos elitas: ekonominės vertybės, politinės orientacijos, prognozės. Vilnius: Pradai.

27. Masiulis, K. Elitas ir masės: klasika ir lietuviškos realijos. *Politologija*, 1996, Nr. 1, p.p.81-92.

28. Matonytė, I. & Morkevičius, V. (2009). Išorės grėsmės Europos vienybei: lyginamoji elitų požiūrių studija. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 1(24), 63-80.

29. Matonytė, I. & Morkevičius, V. Elitų Europa: tapatybių ir interesų kaleidoskopas. Vilnius: Fridas, 2013.

30. Matonytė, I. (1999). Elito teorijos ir studijos sovietinėje bei posovietinėje visuomenėje. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 4, 44-59.

31. Matonytė, I. (2001). Posovietinio elito labirintai. Vilnius: Knygiai.

32. Medrano, J., D. Framing Europe: Attitudes to European Integration in Germany, Spain, and the United Kingdom. Princeton University Press, 2003.

33. Moravcsik, M. Europos pasirinkimas. Socialinis tikslas ir valstybės galia. Nuo Mastrocho iki Mesinos. Vilnius: Margi Raštai, 2008.

34. Reisigl, M. & Wodak, R. Discourse and discrimination. Rhetorics of racism and antisemitism. London and New York: Routledge, 2001.

35. Schimmelfennig, F. (2001). The Community Trap: Liberal Norms, Rhetorical Action, and the Eastern Enlargement of the European Union. *International Organization*, 55 (1), p. 47-80.

36. Schimmelfennig, F., Leuffen, D., Rittberger, B. Differentiated Integration. Explaining Variation in the European Union. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013.

37. Schimmelfennig, F. & Sedelmeier, U. (2004). Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe. *Journal of European Public Policy*, 11(4), p. 669–687.

38. Schimmelfennig, F. & Sedelmeier, U. The Europeanization of Central and Eastern Europe. Ithaca: Cornell University Press, 2005.

39. Schmidt, V. (2007). Trapped by their ideas: French élites' discourses of European integration and globalization. *Journal of European Public Policy*, 14(7), p. 992-1009.

40. Schmidt, V. (2009, April 23-27). European Elites on the European Union: What Vision for the Future? Paper presented at the European Union Studies Association Biannual meetings. Los Angeles, United States of America.
41. Schmidt, V. (2012). European Member States Elites' Diverging Visions of the European Union: Diverging Differently since the Economic Crisis and the Libyan Intervention? *European Integration*, 34(2), p. 169-190;
42. Sjursen, H. (2008). Enlargement in perspective: The EU's quest for identity. Working Paper, 5, *Arena Centre for European Studies*.
43. Smith, A., D. (1992). National Identity and the Idea of European Unity. *International Affairs*, 68 (1), 55-76.
44. Taggart, P. & Szcerbiak, A. (2004). Contemporary Euroscepticism in the party systems of the European Union candidate states of Central and Eastern Europe. *European Journal of Political Research*, 43, 1, 1- 27.
45. Unikaitė-Jakuntavičienė, I. Eurosceptics in Lithuania: On the Margins of Politics? *European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities EQPAM*, 2014, No.4, p.p. 1-21.
46. Vilpišauskas, R. (2009). Lietuvos dalyvavimo Europos Sąjungoje politinė ekonomija: lūkesčiai ir penkerių metų patirtis. *Politologija*, 3 (55), 121 – 153.
47. Vilpišauskas, R. Integracija Europoje: Baltijos šalys ir Europos Sąjunga, Vilnius: Arlila, 2001.
48. Wessels, B. Evaluations of the EC: Elite or Mass Driven. // (eds.) Neidermayer, O., Sinott, R. *Public Opinion and Internationalized Governance*. Oxford: Oxford University Press, 1995.
49. Wodak, R. *The Discourse of Politics in Action. Politics as Usual*. Palgrave Macmillan, 2009.
50. Žvaliauskas, G. (2017). Lietuvos socialdemokratų partijos elito kaita 2001 – 2015 m. laikotarpiu. *Viešoji politika ir administravimas*, 16(1), p. 52-67.

UDK 329.058 (474.5:4) (043.3)

SL344. 2018-01-25 3 leidyb. apsk. I. Tiražas 50 egz.

Išleido Kauno technologijos universitetas, K. Donelaičio g. 73, 44249 Kaunas
Spausdino leidyklos „Technologija“ spaustuvė, Studentų g. 54, 51424 Kaunas